

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาการปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่ของเจ้าอาวาสในเขตปกครองคณะสงฆ์อำเภอท่าป่อ จังหวัดหนองคาย ผู้วิจัยจึงได้ทบทวนวรรณกรรมต่างๆ เอกสารแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของเจ้าอาวาส
2. เจ้าอาวาสและภารกิจของเจ้าอาวาส
3. แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารวัด
4. การปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่ของเจ้าอาวาสในเขตการปกครองคณะสงฆ์

อำเภอท่าป่อ

5. อำนาจหน้าที่ของกรรมการวัดที่มีต่อวัดและอำนาจหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้าน
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
7. กรอบแนวคิดการวิจัย

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของเจ้าอาวาส

ผู้วิจัยได้เสนอเป็น 3 ประเด็น คือ ความหมายของบทบาท ทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท และความสำคัญของบทบาทตามลำดับ ดังนี้

1. ความหมายของบทบาท

คำว่า "บทบาท" ได้มีหน่วยงานและนักวิชาการให้ไว้หลายลักษณะพอจะประมวลได้ ดังนี้

พัทธา สายหู (2516 : 68) ได้อธิบายบทบาทหน้าที่ไว้ว่า เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความเป็นบุคคลและเปรียบได้เสมือน "บท" ของตัวละครที่กำหนดให้ผู้แสดงในละครเรื่องนั้นๆ เป็นตัวละครอะไร มีบทบาทต้องแสดงอย่างไร ถ้าแสดงผิดบทบาทหรือไม่สมบทก็อาจถูกเปลี่ยนตัวไม่ให้แสดงไปเลยในความหมายเช่นนี้ "บทบาท" ก็คือ การกระทำต่างๆ ที่ "บท" กำหนดไว้ให้ผู้แสดงต้องทำตราบใดที่อยู่ใน "บท" นั้น

โศภา ชูพิกุลชัย (2522 : 14) กล่าวว่า บทบาท คือ ลักษณะความคาดหวังที่บุคคลอื่นให้คนหนึ่งกระทำ เพื่อใช้เครื่องมือวินิจฉัยตำแหน่งฐานะของคนคนนั้น

ทิตยา สุวรรณชฎ (2527 : 20) ได้แสดงความคิดไว้ว่า บทบาทเป็นลักษณะพฤติกรรมที่กำหนด และยัง ได้แบ่งหน้าที่ออกเป็น "บทบาทในอุดมคติ" (Idol role) หรือ บทบาทที่ผู้ดำรงตำแหน่ง อารมณ์ขณะแสดงบทบาท และอุปกรณ์ของผู้ดำรงตำแหน่งที่มีอยู่ ปฏิกริยาของผู้เกี่ยวข้อง อย่างไรก็ตาม ได้สรุปฐานะตำแหน่ง และบทบาททางสังคม ไว้ ดังนี้ มีสถานภาพ (Status) อยู่จริงในสังคม และมีอยู่ก่อนตัวคนจะเข้าไปครอง มีบทบาทที่ควรจะเป็น อยู่แต่ละตำแหน่ง วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีในสังคมนั้นๆ เป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญในการกำหนดฐานตำแหน่ง และบทบาทที่ควรจะเป็น ฐานะ ตำแหน่งแต่ละบทบาทนั้น ได้มาจากการขัดเกลาทางสังคม Socialization บทบาทที่ควรจะเป็น นั้น ไม่แน่นอนเสมอไปว่าจะเหมือนกัน พฤติกรรมที่เป็นจริงของคนที่ครองฐานะตำแหน่ง เพราะพฤติกรรมจริงเป็นผลของปฏิกริยาของคนที่มีต่อบทบาทที่ควรจะเป็นบุคลิกภาพของตนเอง และคนอื่นที่เข้าร่วมพฤติกรรมและเครื่องกระตุ้นที่อยู่ในเวลา และสถานที่เกิดจากการติดต่อทางสังคม

สุพัตรา สุภาพ (2530 : 30) ได้กล่าวไว้ว่า บทบาท คือ การปฏิบัติตามสิทธิและหน้าที่ของสถานภาพ ตำแหน่ง ซึ่งมนุษย์แต่ละคนจะมีหลายบทบาท และแต่ละบทบาทจะมีความสมบูรณ์หรือสมดุลกันพอควร นอกจากนี้ยัง ได้กล่าวไว้ว่า บทบาทจะกำหนดความรับผิดชอบของงานต่างๆ ที่ปฏิบัติ ซึ่งจะช่วยให้บุคคลมีพฤติกรรมอย่างมีประสิทธิภาพ

งามพิศ สัตย์สงวน (2537 : 73) ได้ให้ความหมายไว้ว่า บทบาทหมายถึง พฤติกรรมที่บุคคลหนึ่งคาดหวังสำหรับผู้ที่อยู่ในสถานภาพต่างๆ ว่าจะต้องปฏิบัติอย่างไร เป็นบทบาทที่คาดหวังโดยกลุ่มคนหรือสังคม เพื่อให้ผู้สัมพันธ์มีการกระทำระหว่งการทางสังคมได้ รวมทั้งสามารถคาดการณ์พฤติกรรมที่จะเกิดขึ้นได้

รุจา ภูไพบูลย์ (2537 : 15) ได้กล่าวว่าบทบาท หมายถึง กลุ่มของพฤติกรรมที่แสดงออกตามความคาดหวังของสังคมตามสถานภาพของกลุ่มบุคคลนั้นๆ หรือการปฏิบัติตามบทบาทของบุคคล บทบาทจะถูกนำมาใช้เพื่อสิ่งต่างๆ ที่ถูกตนและบุคคลอื่นกระทำ

ชบวน พลตรี (2544 : 13) ได้กล่าวว่าบทบาท หมายถึง แบบแผนพฤติกรรมเกี่ยวกับสถานภาพหรือตำแหน่งทางสังคม บทบาทเป็นการเคลื่อนไหวของสถานภาพหรือหน้าที่ตามสถานภาพนั่นเอง

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (2546 : 602) ให้ความหมายว่า บทบาท หมายถึง การทำหน้าที่ที่กำหนดไว้ เช่น บทบาทพ่อแม่ บทบาทครู หรือหน้าที่ซึ่งหมายถึง การปฏิบัติงานตามที่ได้รับมอบหมาย

ลีวินสัน (Levinson. 1971 : 11) ได้สรุปความหมายของบทบาทไว้ 3 ประการ คือ

1.1 บทบาท หมายถึง บรรทัดฐาน ความคาดหวังข้อห้ามความรับผิดชอบซึ่งผูกพันอยู่กับตำแหน่งทางสังคมที่กำหนดไว้ บทบาทตามความหมายนี้ คำนึงถึงตัวบุคคลน้อยที่สุดแต่มุ่งไปที่การชี้หน้าที่อันควรกระทำ

1.2 บทบาท หมายถึง ความคิดเห็นของบุคคลผู้ดำรงตำแหน่งที่จะคิด และทำเมื่อดำรงตำแหน่งนั้นๆ

1.3 บทบาท หมายถึง การกระทำของบุคคลแต่ละคนที่มีจะกระทำโดยให้สัมพันธ์กับโครงสร้างของสังคมหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ แนวทางอันบุคคลที่พึงกระทำเมื่อตนดำรงตำแหน่งนั้นๆ นั้นเอง

บรูม และเซลซ์นิก (Broom and Selznick. 1976 : 34 - 35) ได้อธิบายความหมายของบทบาทไว้ว่า บทบาทที่กำหนดไว้หรือบทบาทตามอุดมคติ (The socially prescribed or ideal role) เป็นบทบาทที่กำหนดสิทธิและหน้าที่ของตำแหน่งทางสังคมไว้ บทบาทที่ควรกระทำ (The perceived role) เป็นบทบาทที่แต่ละบุคคลเชื่อว่าควรกระทำในหน้าที่ตำแหน่งนั้นๆ ซึ่งอาจไม่ตรงตามบทบาทที่กำหนดไว้ ไม่ตรงตามอุดมคติทุกประการและอาจแตกต่างกันไปในแต่ละบุคคลก็ได้ และบทบาทที่กระทำจริง (The performed role) เป็นบทบาทที่แต่ละบุคคลได้กระทำไปจริงตามความเชื่อ ความคาดหวัง ตลอดจนความกดดันและโอกาสที่จะกระทำในแต่ละสังคม ในช่วงระยะเวลาหนึ่ง จากคำจำกัดความข้างต้น

จากคำจำกัดความข้างต้นแสดงให้เห็นว่า การแสดงบทบาทที่ประสบผลสำเร็จคือมีพื้นฐานความรู้ ประสบการณ์ ค่านิยม และแรงจูงใจของบุคคลประกอบ ดังนั้น บทบาทจึงเป็นความคาดหวังทางการกระทำว่า ในสถานภาพหนึ่งๆ บุคคลควรจะมีบทบาทเช่นไร โดยมีการเรียนรู้เป็นกระบวนการสำคัญ เพื่อให้ทราบว่า แต่ละบุคคลจะต้องแสดงบทบาทเช่นไร ซึ่งการเรียนรู้บทบาทนี้จะเกิดจากการเลียนแบบอย่างและการสังเกตจากบุคคลที่เรายึดถือ เพื่อจะนำมาเป็นแบบอย่างของบทบาทของตน ที่จะแสดงต่อผู้อื่นในสถานการณ์ต่างๆ ในสังคมที่ตนเองต้องการ แต่ทั้งนี้การเสนอภาพของตนเองหรือการแสดงบทบาทและการสวมบทบาทนี้อาจจะสอดคล้องหรือขัดแย้งกับความคาดหวังของสังคมก็ได้

กล่าวโดยสรุป บทบาท หมายถึง แบบแผนพฤติกรรมหรือการกระทำต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับอำนาจ หน้าที่และสิทธิ ซึ่งผูกพันอยู่กับสภาพหรือฐานะตำแหน่งทางสังคมโดยที่สังคมจะกำหนดหรือคาดหวังบทบาทและบุคคลในแต่ละสถานภาพ หรือฐานะตำแหน่งไว้ เพื่อให้ผู้ที่อยู่ในสถานภาพ หรือตำแหน่งนั้นๆ ยึดถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติ

2. ประเภทของบทบาท

มีนักวิชาการได้จำแนกประเภทของบทบาทไว้ ดังนี้

2.1 บทบาทแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้ (เคโซ สวานานนท์. 2518 : 102 - 103)

2.1.1 บทบาทที่รัดกุม เป็นบทบาทที่มีข้อกำหนดที่ต้องยึดหยุ่นได้ เช่น บทบาทของเจ้าบ่าว หรือเจ้าสาวในพิธีแต่งงาน บทบาทของนายกรัฐมนตรี เป็นต้น พฤติกรรมที่แสดงออกตามบทบาทนั้นๆ รวมทั้งอำนาจหน้าที่ที่รับผิดชอบ ได้ถูกระบุไว้ชัดเจนในรูปแบบของกฎหมายระเบียบแบบแผน

2.1.2 บทบาทที่ยืดหยุ่นได้ เป็นบทบาทที่ยอมให้พฤติกรรมอันสัมพันธ์กับบทบาทนั้นเปลี่ยนแปลงไปได้ตามสมควร ไม่มีข้อกำหนดตายตัว เช่น บทบาทของบิดามีกำหนดไว้กว้างๆ ทั่วไป ส่วนหนึ่งแสดงให้เห็นถึงฐานะของบิดา ดังนั้น พฤติกรรมของบิดาต่อบุตรอาจจะแปรผันไปได้พอสมควรระหว่างบิดาแต่ละคน

2.2 บทบาทประกอบด้วยลักษณะต่างๆ 3 ประการ คือ (Broom and Schzmick.

1976 : 36)

2.2.1 บทบาทในอุดมคติหรือสิ่งที่สังคมกำหนด เป็นบทบาทในอุดมคติที่มีการกำหนดสิทธิและหน้าที่ตามตำแหน่งทางสังคมไว้

2.2.2 บทบาทที่ควรกระทำ เป็นบทบาทที่แต่ละบุคคลเชื่อว่าควรกระทำตามตำแหน่งที่ได้รับซึ่งอาจไม่เหมือนกับบทบาทในอุดมคติหรืออาจแตกต่างกันในแต่ละบุคคล

2.2.3 บทบาทที่กระทำจริง เป็นบทบาทที่บุคคลได้กระทำจริง ขึ้นอยู่กับความเชื่อความคาดหวังและการรับรู้ของแต่ละบุคคลตลอดจนความกดดันและโอกาสในแต่ละสังคมในระยะเวลาหนึ่งรวมถึงบุคลิกภาพและประสบการณ์ของแต่ละบุคคลด้วย

กล่าวโดยสรุปเกี่ยวกับประเภทของบทบาท มี 4 ประเภท คือ บทบาทที่คาดหวัง (Expecting role) บทบาทที่รับรู้ (Perceived role) บทบาทที่ปฏิบัติจริง (Actual role) และ บทบาทในอุดมคติ (Ideal role)

3. ทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท

นักสังคมวิทยา นักจิตวิทยา และผู้รู้ได้กล่าวถึงทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทไว้ในแง่มุมที่ต่างกัน ดังนี้

3.1 สจวน สุทธิเลิศอรุณ (2525 : 56 - 57) ได้สรุปทฤษฎีบทบาทต่อไปนี้

3.1.1 ทฤษฎีบทบาทของราล์ฟ ลินตัน (Ralp Lintons role theory) ได้กล่าวไว้ว่า ตำแหน่งหรือสถานภาพเป็นผู้กำหนดบทบาท เช่น บุคคลที่มีตำแหน่งเป็นครูต้องแสดงพฤติกรรมเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ลูกศิษย์

3.1.2 ทฤษฎีบทบาทของแนดล (Nadels role theory) ได้กล่าวไว้ว่า บทบาทคือส่วนประกอบที่ส่งผลต่อพฤติกรรม 3 ลักษณะ คือส่วนประกอบที่ส่งเสริมบทบาท เช่น ครู ต้องพูดเก่งหรือมีอารมณ์ขัน ส่วนประกอบที่มีผลสำคัญต่อบทบาทและขาดมิได้ เช่น เป็นแพทย์ต้องรักษาคณไข้และส่วนประกอบที่เป็นไปตามกฎหมาย เช่น ครูต้องเป็นสมาชิกคุรุสภาโดยกำหนดให้เป็นสมการได้ ดังนี้ $P = f(a,b,c\dots)$

ถ้ากำหนดให้

P คือ บทบาท

a คือ ส่วนประกอบที่ส่งเสริมบทบาท

b คือ ส่วนประกอบที่มีผลต่อบทบาทและขาดมิได้

c คือ ส่วนประกอบที่เป็นไปตามกฎหมาย

จากสมการอธิบายได้ว่า บทบาทจะต้องประกอบด้วยส่วนประกอบ

หลายๆ ส่วน อย่างน้อย 3 ส่วน

3.1.3 ทฤษฎีบทบาทของโฮมันน์ (Homanns role theory) ได้กล่าวว่าบุคคลจะเปลี่ยนบทบาทไปตามตำแหน่งเสมอ เช่น ตลอดกลางวันแสดงบทบาทสอนหนังสือเพราะมีตำแหน่งเป็นครูสอนตอนเย็นแสดงบทบาทเรียนหนังสือ เพราะมีตำแหน่งเป็นนิสิตภาคสมทบ เป็นต้น

3.1.4 ทฤษฎีบทบาทของพาร์สันส์ (Parsons role theory) กล่าวว่าไว้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ในสังคมทำให้มนุษย์ต้องเพิ่มบทบาทของตนเช่น บุคคลที่มีเพื่อนมากก็ต้องแสดงบทบาทมากขึ้นเป็นเงาตามตัว

3.1.5 ทฤษฎีบทบาทของเมอร์ตัน (Mertons role theory) ได้กล่าวไว้ว่า บุคคลแต่ละคนจะต้องมีตำแหน่งและบทบาทควบคู่กันไปซึ่งไม่เหมือนกัน บทบาทจะมีมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับทักษะของสังคมที่เขาสังกัดอยู่ตลอดจนลักษณะของบุคคลในสังคมนั้น

3.1.6 ทฤษฎีบทบาทของกู๊ด (Goods role theory) กล่าวว่าไว้ว่า บทบาทคือแบบแผนของพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับหน้าที่ของแต่ละบุคคลและบทบาทดังกล่าวควรเป็นไปตามข้อตกลงที่มีต่อสังคมนั้นๆ

3.1.7 ทฤษฎีบทบาทของกัสกิน (Guskins role theory) ได้กล่าวว่า พฤติกรรมของบุคคลแต่ละคนคือผลที่ได้จากตำแหน่งทางสังคมของเขานั่นเองและทฤษฎีบทบาทจัดเป็นข้อตกลงประการแรกที่สถาบันต่างๆ ในสังคมคาดหวังว่าบุคคลที่ได้รับตำแหน่งต่างๆ ควรปฏิบัติอย่างไรบ้าง

3.2 สวงน สุทธิเลิศอรุณ (2525 : 39) ได้สรุปแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาทที่คาดหวังและบทบาท แบ่งได้เป็น 3 ลักษณะ คือ

3.2.1 บทบาทที่เป็นจริง (Actual role) เป็นบทบาทที่เจ้าของสถานภาพแสดงจริง ซึ่งอาจจะเป็นบทบาทหน้าที่ที่สังคมคาดหวัง หรือบทบาทที่ตนคาดหวัง หรืออาจไม่เป็นบทบาทที่ตนเองหรือสังคมคาดหวังก็ได้

3.2.2 บทบาทตามความคาดหวัง (Expected role) เป็นบทบาทหน้าที่ที่ผู้อื่นคาดหวังว่า เจ้าของควรมีบทบาทเช่นไร

3.2.3 บทบาทตามลักษณะการรับรู้ (Perceived role) เป็นบทบาทหน้าที่ที่เจ้าของสถานภาพรับรู้ว่าคุณเองควรมีบทบาทเช่นไร

จากทฤษฎีทั้งหลายที่กล่าวมานี้ พอจะสรุปได้ว่า บทบาท หมายถึง การปฏิบัติหน้าที่ตามหน้าที่ตำแหน่งตามสถานภาพที่ตนเองเป็นอยู่ ถ้าตำแหน่งหรือสถานภาพเปลี่ยนแปลงไป บทบาทก็เปลี่ยนแปลงไปด้วย ดังนั้นตำแหน่งและสถานภาพกับการปฏิบัติหน้าที่ความรับผิดชอบตามตำแหน่งและสถานภาพจึงควบคู่กันเสมอ

สำหรับการวิจัยนี้เป็นการศึกษารับรู้บทบาทของวัดตั้งแต่อดีต ปัจจุบันและบทบาทเชิงรุกในบริบทใหม่ ดังนั้นสรุปความหมายของบทบาทว่าเป็นการกระทำของวัดที่มีการกำหนดสิทธิและหน้าที่ตามโครงสร้างตามอำนาจหน้าที่ วัดที่มีต่อการรับรู้และคาดหวังของบุคคล ซึ่งอยู่ในเขตพื้นที่วัดนั้นๆ ตั้งอยู่

4. ลักษณะของบทบาท

สวงนศรี วิรัชชัย (2527 : 23 - 24) กล่าวว่าถ้าพิจารณาให้ลึกซึ้งจะพบบทบาทอยู่ 5 ลักษณะ คือ

4.1 บทบาทตามที่กำหนด หมายถึง บทบาทที่สังคม กลุ่ม หรือองค์การกำหนดไว้ว่าเป็นรูปแบบของพฤติกรรมประจำตำแหน่งต่างๆ ที่มีอยู่ในสังคม กลุ่ม หรือองค์การนั้นๆ

4.2 บทบาทที่ผู้อื่นคาดหวัง หมายถึง บทบาทหรือรูปแบบของพฤติกรรมที่ผู้เกี่ยวข้องคาดหวังว่าผู้อยู่ในตำแหน่งจะถือปฏิบัติ

4.3 บทบาทตามความคิดของผู้อยู่ในตำแหน่ง หมายถึง รูปแบบของพฤติกรรมที่บุคคลผู้อยู่ในตำแหน่ง คิดและเชื่อว่าเป็นบทบาทของตำแหน่งที่ตนดำรงอยู่

4.4 บทบาทที่ปฏิบัติจริง หมายถึง พฤติกรรมที่ผู้อยู่ในตำแหน่ง ได้ปฏิบัติหรือแสดงออกมาให้เห็น ซึ่งมักจะเป็นพฤติกรรมที่สอดคล้องกับบทบาทตามความคิดของผู้อยู่ในตำแหน่ง

4.5 บทบาทที่ผู้อื่นรับรู้ หมายถึง รูปแบบพฤติกรรมที่ผู้อื่น ได้รับทราบเกี่ยวกับการปฏิบัติบทบาทของผู้อยู่ในตำแหน่ง ซึ่งมักจะมีการเลือกรับรู้และรับรู้ที่ผิดไปจากความเป็นจริงได้

5. ความสำคัญของบทบาท

สำหรับกรอบแนวคิดเกี่ยวกับความสำคัญของบทบาท ได้มีนักวิชาการ ได้อธิบายไว้ ดังนี้

สมพงษ์ เกษมสิน (2526 : 54) กล่าวว่า บทบาทที่มีความสำคัญในการใช้เป็นแนวในการให้สมาชิกของกลุ่มคาดหวังทำที่จากบทบาทสมาชิกแต่ละคน ได้ สามารถแยกสมาชิกกลุ่มออกจากผู้ที่มี ได้เป็นสมาชิกได้ อีกทั้งอาจทำให้เกิดมีการบังคับให้สมาชิกแต่ละคนยอมรับและปฏิบัติตามสิทธิหน้าที่ของตนอีกด้วย

ภิญโญ สาร (2533 : 259) กล่าวว่า ความสำคัญของบทบาท ถือเป็นสิ่งที่ผู้ดำรงตำแหน่งใดตำแหน่งหนึ่ง ได้รับการคาดหวังให้เขาทำ บทบาทหน้าที่ที่กำหนดไว้ควบคู่กับตำแหน่งที่บุคคลนั้นครองอยู่ และหมายความรวมถึงหน้าที่ หรือเงื่อนไขที่บุคคลนั้นครองอยู่ พระมหาไพสิทธิ สัตยวาท (2542 : 7) กล่าวว่า “บทบาท” มีความสำคัญเพราะมนุษย์ทุกคนมีสถานภาพติดตัวที่แตกต่างกันมาตั้งแต่เกิด ไม่ตรงทางก็ทางอ้อมตามความแตกต่างของครอบครัวที่ให้กำเนิด จากนั้นบุคคลก็อาศัยสถานภาพที่ตนได้รับ ติดต่อสัมพันธ์กับบุคคลอื่น รวมทั้งแสวงหาสถานภาพใหม่ให้กับตนเองต่อไปตามบรรทัดฐานที่สังคมได้กำหนดไว้ สังคมจึงเป็นเสมือนที่รวบรวมสถานภาพของบุคคลและการที่บุคคลในสังคมมีความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นได้ก็เป็นเรื่องสถานภาพเสียเป็นส่วนใหญ่ ดังอย่างเช่นภิกษุสงฆ์ ออกไปบิณฑบาตในหมู่บ้าน แม้ท่านจะไม่รู้จักใครสักคนก็สามารถรับอาหารบิณฑบาตได้ ทั้งนี้เพราะทุกสิ่งทุกอย่างดำเนินไปตามสถานภาพและบรรทัดฐานที่อยู่ในสังคมนั้นๆ สถานภาพจึงเป็นดังกำหนดบทบาท (หน้าที่) ของบุคคลว่าจะต้องปฏิบัติต่อบุคคลอื่นในสังคมนั้นๆ มันเป็นเสมือนกฎเกณฑ์ที่เราให้เข้าใจถึงพฤติกรรมต่างๆ ที่มีอยู่ในสังคม ส่วนบทบาทของบุคคลนั้นจะเป็นตัว

สะท้อนให้เราเข้าใจถึงวิถีชีวิตการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม ทั้งสถานภาพและบทบาทจึงเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่จะช่วยให้มนุษย์สามารถเข้าใจเจริญก้าวหน้าได้

จากที่กล่าวมาทั้งหมดสามารถสรุปได้ว่า บทบาทมีความสำคัญในการคาดหวังหรือกำหนดหน้าที่ของบุคคลตามตำแหน่งใดตำแหน่งหนึ่งเป็นแนวทางช่วยให้บุคคลนั้นปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างถูกต้องเหมาะสมตามที่ตนและผู้เกี่ยวข้องคาดหวังไว้ซึ่งเป็นผลให้เกิดความเจริญก้าวหน้าแก่งานในหน้าที่ของตนเองและสังคมต่อไปอีกด้วย

เจ้าอาวาสและภารกิจของเจ้าอาวาส

1. ความหมายของเจ้าอาวาส

ได้มีนักวิชาการได้กล่าวถึงความหมายของเจ้าอาวาสไว้ ดังนี้

กรมการศาสนา (2542 : 2) ได้นิยามความหมายตำแหน่งเจ้าอาวาส หมายถึงพระสังฆาธิการระดับวัด เป็นผู้นำและมีหน้าที่บริหารกิจการต่างๆ ของวัด ดังนั้น เจ้าอาวาสจึงมีความสำคัญต่อความเจริญรุ่งเรืองและความมั่นคงของวัด

กระทรวงศึกษาธิการ (2542 : 402) ได้ให้ความหมายจากกฎหมายธรรมนูญฉบับที่ 24 (พ.ศ. 2541) ไว้ว่า เจ้าอาวาส หมายถึง พระภิกษุที่ดำรงตำแหน่งพระสังฆาธิการระดับวัด มีคุณสมบัติทั่วไป คือ มีพรรษาสมควรแก่ตำแหน่ง มีความรู้สมควรแก่ตำแหน่ง มีความประพฤติเรียบร้อยตามพระธรรมวินัย เป็นผู้ฉลาดมีความสามารถในการปกครองคณะสงฆ์ ไม่เป็นผู้มีร่างกายทุพพลภาพไร้ความสามารถหรือมีจิตฟั่นเฟือน ไม่สมประกอบ หรือเป็นโรคเรื้อน หรือเป็นวัณโรคระยะอันตรายจนเป็นที่น่ารังเกียจ ไม่เคยต้องคำวินิจฉัยลงโทษในอธิกรณ์ที่พึงรังเกียจมาก่อน และไม่เคยถูกถอดถอนหรือปลดจากตำแหน่งใด เพราะความผิดมาก่อน

บุญช่วย จันทร์เหาะ (2544 : 91) ได้ให้นิยามไว้ว่า เจ้าอาวาส หมายถึง พระสังฆาธิการระดับวัดมีหน้าที่เป็นผู้นำ ผู้ปกครองบังคับบัญชา กำกับดูแลและแนะนำสั่งสอนภิกษุสงฆ์ สามเณร และฆราวาสผู้อยู่ในวัดให้อยู่ในศีลธรรมอันดีมีความสมัครสมานสามัคคีปรองดองกันปฏิบัติศาสนกิจดำเนินกิจกรรม โครงการต่างๆ เพื่อให้วัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในการให้การศึกษา อบรมศีลธรรม จริยธรรม ภาวนาธรรม คือวิปัสสนากรรมฐานแก่ชุมชน และสาธารณชนอย่างแท้จริง

พระมหาทนต์ชัย บุรณพิสุทธ์ (2545 : 44) กล่าวถึงความหมายของเจ้าอาวาสในพระไตรปิฎกคอมพิวเตอร์ (budsir) ว่าเป็นคำที่แปลมาจากภาษาบาลีว่า อาวาสโก คำว่า

อวาสิโก นี้ตามศัพท์ แปลว่า ภิกษุผู้อยู่ในอาวาส หรือภิกษุเจ้าถิ่น ซึ่งหมายถึง ภิกษุที่อยู่ในวัด นั้นๆ แต่จะแปลว่าเจ้าอาวาสก็ได้ แต่แม้ว่าจะแปลเช่นนั้นก็มีความหมายเดียวกันนี้ ดังนั้น คำว่า เจ้าอาวาสที่ปรากฏในพระไตรปิฎก จึงหมายถึงภิกษุที่อยู่ในอาวาสหรือภิกษุเจ้าถิ่นที่อยู่ในที่ นั้นๆ ซึ่งแตกต่างจากความหมายปัจจุบัน ที่หมายถึงพระภิกษุที่ดำรงตำแหน่งทางการปกครอง คณะสงฆ์ซึ่ง ได้รับแต่งตั้ง โยธูดองตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ และกฎหมายอาวาสมาคม

สรุปได้ว่า เจ้าอาวาส หมายถึง ภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งพระสังฆาธิการระดับวัด เป็น ผู้มีคุณสมบัติและความสามารถในการปกครองคณะสงฆ์มีหน้าที่เป็นผู้ครองบุคลากรภายใน วัด และเป็นผู้นำในการปฏิบัติศาสนกิจเพื่อให้วัดสามารถทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของชุมชนตาม บทบาทที่สังคมคาดหวัง

2. คุณสมบัติของเจ้าอาวาส

กฎหมายอาวาสมาคม ฉบับที่ 16 (พ.ศ. 2535) ว่าด้วยการแต่งตั้งและถอดถอน พระสังฆาธิการ ได้ให้นิยามของพระสังฆาธิการไว้ในข้อ 4 ว่า พระสังฆาธิการ หมายถึง พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ ดังนี้

- 2.1 เจ้าคณะใหญ่
- 2.2 เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค
- 2.3 เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด
- 2.4 เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ
- 2.5 เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล
- 2.6 เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส

ดังนั้นเจ้าอาวาสจึงเป็นพระสังฆาธิการ โดยกฎหมายอาวาสมาคมได้กำหนดคุณสมบัติ ของพระสังฆาธิการไว้ในข้อ 6 ของกฎหมายอาวาสมาคมฉบับนี้ ความว่า พระภิกษุผู้จะดำรง ตำแหน่งตามความในข้อ 4 ต้องมีคุณสมบัติทั่วไป คือ มีพรรษาสมควรแก่ตำแหน่ง มีความรู้ ความสามารถสมควรแก่ตำแหน่ง มีความประพฤติเรียบร้อยตามพระวินัย เป็นผู้ฉลาดมี ความสามารถในการปกครองคณะสงฆ์ ไม่เป็นผู้มีร่างกายทุพพลภาพ ไร้ความสามารถ หรือมี จิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบ หรือเป็น โรคเรื้อน โรคผิวหนัง โรค ในระยะอันตรายจนเป็นที่รังเกียจ ไม่เคยต้องคำวินิจฉัยลงโทษในอิริการที่พึงรังเกียจมาก่อน และไม่เคยถูกถอดถอน หรือปลด จากตำแหน่ง เพราะความผิดมาก่อน

นอกจากนี้ ในข้อ 25 ของกฎหมายเถรสมาคมฉบับนี้ยัง ได้บัญญัติคุณสมบัติเฉพาะของพระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส ต้องมีคุณสมบัติโดยเฉพาะอีก 2 ประการ คือ มีพรรษาพ้น 5 และเป็นผู้ทรงเกียรติคุณเป็นที่เคารพนับถือของบรรพชิตและคฤหัสถ์ในดินนั้น

กล่าวโดยสรุป เจ้าอาวาสเป็นพระสังฆาธิการ ซึ่งเป็นผู้แทนของวัดในการทำหน้าที่ในกิจการงานทั่วไป มีคุณสมบัติทั่วไปทั้ง 6 ประการ และมีคุณสมบัติเฉพาะอีก 2 ประการ

3. บทบาทของเจ้าอาวาส

เจ้าอาวาสก็คือพระสงฆ์มีบทบาทที่ถูกกำหนดโดยพระธรรมวินัยเป็นหลัก นอกเหนือจากการประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัยแล้ว ก็จัดว่าเป็นบทบาทอีกบทบาทหนึ่ง แต่เจ้าอาวาสเป็นพระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งพระสังฆาธิการระดับวัด มีบทบาทที่ถูกกำหนดไว้ในกฎหมาย คือมีบทบาทและภารกิจตามหน้าที่ และอำนาจของเจ้าอาวาสตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และแก้ไขเพิ่มเติม ดังนี้

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (2505 : 6) ได้กำหนดบทบาทหน้าที่ของเจ้าอาวาสไว้ในมาตรา 37 เป็น 4 ประการ ดังนี้ ประการแรก บำรุงรักษาวัด จัดกิจการ และศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี ประการที่ 2 ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิต และคฤหัสถ์ที่มีอยู่ หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้น ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคมข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม ประการที่ 3 เป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ ประการที่ 4 ให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล

ส่วนอำนาจของเจ้าอาวาสนั้น ในมาตรา 38 ของพระราชบัญญัติฉบับนี้ได้กล่าวถึงอำนาจของเจ้าอาวาส มี 3 ประการ ประการแรก ห้ามบรรพชิต และคฤหัสถ์ซึ่งมิได้รับอนุญาตของเจ้าอาวาสเข้าไปอยู่อาศัยวัด ประการที่ 2 สั่งให้บรรพชิต และคฤหัสถ์ซึ่งไม่อยู่ในโอวาทของเจ้าอาวาสออกไปเสียจากวัด ประการที่ 4 สั่งให้บรรพชิต และคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยในวัด ทำงานภายในวัดหรือให้ทำทัณฑ์บน หรือให้ขอขมาโทษ ในเมื่อบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ในวัดนั้น ประพฤติผิดคำสั่งเจ้าอาวาส ซึ่งได้สั่งโดยชอบด้วยพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ระเบียบหรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม

กฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ 23 (2541 : 1-6) ได้กำหนดอำนาจหน้าที่ของคณะสงฆ์พระสังฆาธิการทุกระดับ ไว้ในข้อ 2 ว่ามีอำนาจและหน้าที่ “ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การศึกษาสงเคราะห์ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ให้ดำเนินไปได้ด้วยดี

กล่าวโดยสรุป เจ้าอาวาส เป็นพระสังฆาธิการระดับวัด มีบทบาทหน้าที่ตามภารกิจ คณะสงฆ์ 6 ด้าน คือ ด้านการปกครอง ด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม ด้านการศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ ซึ่งในแต่ละภารกิจได้มีนักวิชาการ ได้เสนอแนะเพิ่มเติมดังต่อไปนี้

4. ภารกิจของเจ้าอาวาส

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมุ่งศึกษาบทบาทของเจ้าอาวาสในการปฏิบัติงานตามขอบข่ายภารกิจของคณะสงฆ์ที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 และกฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 23 กฎหมาย 3 ฉบับนี้ ได้ระบุอย่างชัดเจนเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการตามภารกิจคณะสงฆ์ 6 ด้าน ดังนั้น เจ้าอาวาส ซึ่งเป็นพระสังฆาธิการระดับวัด จึงเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาวัด และปฏิบัติภารกิจดังกล่าวให้บรรลุเป้าหมาย เพื่อความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทนี้ ผู้วิจัยจึงนำเสนอภารกิจของเจ้าอาวาสในแต่ละด้าน ดังนี้

4.1 ด้านการปกครอง

การปกครองภายในของพระสงฆ์เอง เป็นการปกครองในเชิงของธรรมาภิบาล คือ ดูแลกันโดยธรรม ปกครองกันแบบพ่อปกครองลูก อาจารย์ปกครองศิษย์ ดังปรากฏตัวอย่างที่เป็นต้นแบบให้เห็นชัดเจน คือ หน้าที่ของสังฆวิहारิกที่จะพึงปฏิบัติต่อพระอุปัชฌาย์ และหน้าที่ของพระอุปัชฌาย์จะพึงปฏิบัติต่อสังฆวิहारิก ครั้นสังฆวิहारิกจะพึงปฏิบัติต่อพระอุปัชฌาย์และสังฆวิहारิก ตั้งจิตสนิทสนมในกันและกัน ให้พระอุปัชฌาย์สำคัญสังฆวิहारิกฉันบุตร ให้สังฆวิहारิกนับถือพระอุปัชฌาย์ฉันบิดา เมื่อเป็นเช่นนี้ ต่างจะมีความเคารพเชื่อฟังกันและกัน ย่อมถึงซึ่งความเจริญอกงามในธรรม ครั้นสังฆวิहारิกให้เอื้อเพื่อประพฤติดต่อกัน หน้าที่ของสังฆวิहारิกจะพึงกระทำต่อพระอุปัชฌาย์เรียกว่า อุปัชฌาย์วัตร และหน้าที่ของพระอุปัชฌาย์จะพึงปฏิบัติต่อสังฆวิहारิก เรียกว่าสังฆวิहारิกวัตร และ อาจารย์วัตร หน้าที่ของศิษย์ที่จะพึงปฏิบัติต่ออาจารย์ อันตเวาสักวัตรหน้าที่ของอาจารย์จะพึงปฏิบัติต่อศิษย์ ทั้งสองฝ่ายต่างก็เอื้ออาทรต่อกัน มิมีตรีจิตต่อกัน

กรมการศาสนา (2535 : 4) ได้ให้ความหมายภารกิจนี้ไว้ว่า การปกครอง หมายถึงการสอดส่องดูแลเพื่อให้การปกครองคณะสงฆ์เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎข้อบังคับ คำสั่ง ประกาศของมหาเถรสมาคม หรือพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช

บุญช่วย จันทรเฝ้า (2544 : 91) ได้ให้ความหมายภารกิจของเจ้าอาวาสในด้านนี้ไว้ว่า การปกครอง หมายถึง การช่วยบำบัดทุกข์ บำรุงสุขบรรพชิต (พระภิกษุสามเณร) และคฤหัสถ์ที่อยู่ภายในวัด (ศิษย์วัด คนงานวัด คนที่มาอาศัยชั่วคราว) มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เป็นการสร้างบริษัทและบริวารให้เกิดมีแก่เจ้าอาวาส

ดังนั้น บทบาทภารกิจในการบริหารวัดด้านปกครองในปัจจุบันนอกจากเจ้าอาวาสจะต้องคำนึงถึงพระธรรมวินัย กฎหมายบ้านเมือง และกฎหมายคณะสงฆ์ เป็นต้นแล้ว สิ่งที่สำคัญที่พึงตระหนัก คือความเจริญมั่นคงของวัด การพัฒนาวัดให้มีศักยภาพที่เอื้ออำนวยคุณประโยชน์ต่อประชาชน ชุมชนและสังคม ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยกลไกการบริหารอย่างมีระบบและต้องกระทำอย่างต่อเนื่อง

กล่าวโดยสรุป ความสำคัญของการปกครองของพระสงฆ์นั้น จะต้องปกครองเพื่อให้เกิดการศึกษาได้สะดวก ที่เรียกว่า สัปบายะ การปกครองที่ดีที่เป็นไปตามพระธรรมวินัยต้องให้เกิด ธรรมสัปบายะ คือ ให้สะดวกแก่การศึกษาธรรม ปฏิบัติธรรม คือการปกครองต้องให้อื้อต่อการศึกษา ปกครองเพื่อให้เกิดการศึกษา เมื่อการศึกษาดี การศึกษาเป็นเครื่องมือสร้างสัมมาทิฐิให้เกิดขึ้น ได้แล้วก็จะทำให้การปกครองง่ายขึ้น สะดวกขึ้น ตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎ ข้อบังคับ ประกาศ ระเบียบ คำสั่ง กฎมหาเถรสมาคม หรือพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช บทบาทของพระสงฆ์ในด้านการปกครองนี้ นอกจากจะมีความสงบสุข มีความสันติสุขในหมู่ของพระสงฆ์เองแล้ว ยังสามารถเป็นต้นแบบของการปกครองได้เป็นอย่างดีด้วย

4.2 ด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม

บทบาทของพระสงฆ์ในด้านการเผยแผ่ แท้จริงแล้วบทบาทด้านนี้ พระสงฆ์ทุกรูปได้รับมอบหมายจากองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าโดยตรง เพราะหน้าที่ของพุทธสาวกคือมีหน้าที่ศึกษาเรียนรู้คำสอนให้เกิดความรู้ความเข้าใจ แล้วปฏิบัติตามพระธรรมคำสอนนั้น แล้วต้องสอนผู้อื่นให้ปฏิบัติตามด้วย นี่จึงได้ชื่อว่าพระสงฆ์สาวก

การให้การอบรม การสอน การเผยแผ่เป็นหน้าที่หลักของพระสงฆ์ที่สำคัญที่พระสงฆ์ปฏิบัติมาเป็นปกติอยู่แล้ว ทั้งที่เรียกว่าการเทศน์ แสดงธรรม หรือการปาฐกถาก็ตาม ซึ่งประชาชนทั่วไปให้ความเคารพและสนใจที่จะฟังสาระที่พระสงฆ์เป็นผู้ให้อยู่แล้ว และนับเป็นการศึกษาที่เข้าถึงประชาชนชาวบ้าน ได้อย่างกว้างขวาง ส่วนในเนื้อหาสาระที่พระสงฆ์ให้แก่ประชาชนจะแตกต่างกันตาม โอกาสและวาระต่างๆ แต่สิ่งที่เป็นธรรมะหรือคำสอนที่เป็นพระพุทธศาสนาที่นับได้ว่าเป็นสาระในพระพุทธศาสนานั้น เป็นเนื้อหาที่เป็นความจริงที่มีอยู่ที่

เกิดขึ้นเป็นปกติ เพราะแท้ที่จริงแล้ว คำว่า "ธรรม" นั้นก็คือ "ธรรมชาติ" นั่นเอง (วินัย
วิระวัตนานนท. 2538 : 168)

กรมการศาสนา (2540 : 9) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การเผยแพร่ศาสนาธรรม
หมายถึง การดำเนินการประกาศพระพุทธศาสนาให้ศาสนทายาท และประชาชนได้รับทราบใน
ทุกๆ วิธีที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย โดยมุ่งเน้นให้ประชาชนได้รับความรู้ความเข้าใจใน
หลักธรรมแล้วนำมาไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ได้แก่ การเทศนา การปาฐกถาในโอกาส
และสถานที่ต่างๆ ทั้งในวัดและนอกวัด การบรรยายธรรมทั้งทางวิทยุ และ โทรทัศน์ การเผยแพร่
ธรรมด้วยสื่อต่างๆ เช่น หนังสือ หนังสือพิมพ์ หรือวีดิทัศน์ ภารกิจด้านนี้ ครอบคลุมถึงการที่วัด
หรือพระภิกษุสงฆ์จัดกิจกรรมต่างๆ ขึ้นภายในวัด โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่ธรรม หรือ
ต้องการให้ประชาชนได้เข้าวัดปฏิบัติธรรม หรือมุ่งเน้นสืบสานวัฒนธรรมไทยที่ได้รับอิทธิพล
มาจากหลักพระพุทธศาสนา การดำเนินการใดๆ ของพระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนาที่เป็นไป
เพื่อการเผยแพร่ธรรมทางพระพุทธศาสนาทั้งในวัดและนอกวัด ชื่อว่าภารกิจด้านการเผยแพร่
ทั้งสิ้น ซึ่งเป็นนิยามที่สอดคล้องกับที่ พระธรรมกิตติวงศ์ (2546 : 1) ได้กล่าวไว้ว่า การเผยแพร่
ศาสนาธรรม หมายถึง การสอนกรรมฐาน การสอนจริยธรรมแก่เด็กๆ และชาวบ้านทั่วไป

บุญศรี พานะจิตต์ และคณะ (2545 : 22 - 23) จำแนกกลยุทธ์ในการเผยแพร่
พุทธธรรมไว้หลายวิธี ดังนี้

4.2.1 การเทศนาธรรม คือ การแสดงธรรมะสั่งสอนตามหลัก
พระพุทธศาสนา เพื่อให้ผู้ฟังสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งวิธีนี้พระสงฆ์ใช้ใน
การเผยแพร่หลักธรรมเป็นประจำ

4.2.2 ปาฐกถาธรรม คือ การบรรยายธรรมะให้ผู้อื่นฟัง โดยทั่วไปจะเย็นและ
พูดจะต้องมีลีลาในการพูด เพื่อโน้มน้าวจิตใจผู้ฟังเป็นพิเศษ เป็นวิธีการที่หน้าสนใจ

4.2.3 อภิปรายธรรม คือ การชี้แจงหรือแสดงความคิดเห็นในหลักธรรมข้อ
ใดข้อหนึ่งให้ผู้อื่นเข้าใจ

4.2.4 สันทนาธรรม คือ การพูดจาหรือในหลักธรรม เพื่อนำไปใช้ในการ
แก้ไขปัญหาชีวิต โดยยึดหลักทางสายกลาง

4.2.5 การสอนสมณะกรรมฐานหรือวิปัสสนากรรมฐาน คือ การสอนให้นั่ง
ภาวนาเพื่อให้ใจเป็นสมาธิและเข้าใจสภาวะตามความเป็นจริงของสังขารตามหลักไตรลักษณ์

4.2.6 การใช้สื่อและอุปกรณ์ประกอบการสอนธรรมะ เช่น การใช้หนังสือ
ธรรมะ การใช้วีดิทัศน์ คอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต ม้วนเทป เป็นอุปกรณ์ในการเผยแพร่ศาสนาธรรม

โดยอาจจำหน่ายแจกไปในกลุ่มที่ไม่มีเวลาศึกษาธรรมะด้วยตนเองวิธีการเผยแผ่ศาสนาธรรมดังก้าวข้างต้น มีรูปแบบและจุดเด่นแตกต่างกันภิกษุสงฆ์จะใช้วิธีใดขึ้นอยู่กับความถนัด และลักษณะของผู้รับ ซึ่งสำนักคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2545 : 24) กล่าวว่าไว้ว่า การแสดงพระธรรมเทศนาทางวิทยุและโทรทัศน์เป็นการเผยแผ่ที่มีประสิทธิภาพแบบหนึ่งซึ่งช่วยนำคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไปสู่ประชาชนได้มาก เพราะมีผู้ฟังไม่จำกัด และสามารถเลือกออกอากาศตามวัน เวลาที่เหมาะสมได้

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2545 : 12) กล่าวว่าไว้ว่า การเทศนาสั่งสอนประชาชนเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่พระสงฆ์และคณะสงฆ์ ถือเป็นกิจการพระศาสนาที่สำคัญที่สุด จุดหมายของการศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมประการหนึ่งคือ ความรู้ความสามารถในการที่จะนำพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไปสู่ประชาชนหรือการเผยแผ่นี้เอง คณะสงฆ์ไทยเคยจัดให้มี โรงเรียนพระธรรมกถา ภิกษุสงฆ์ที่เทศนาดี จะได้รับการยกย่องมาก ปัจจุบันจะมีบางวัดสอนวาทศิลป์ในหลักสูตรการศึกษาภิกษุสามเณรเป็นการส่งเสริมภิกษุ สงฆ์สามเณรให้มีความสามารถในการเผยแผ่ประเภทนี้

กล่าวโดยสรุป การเผยแผ่ หมายถึง วิธีการที่ภิกษุสงฆ์ใช้การเผยแผ่ธรรมะหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนามีหลายวิธีให้ประชาชนได้รับทราบ ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย โดยมุ่งเน้นให้ประชาชนได้รับความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมแล้วนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน

4.3 ด้านการศึกษา

สำหรับภารกิจด้านการศึกษา โดยปกติวัดแต่ละวัดมีหน้าที่ที่จะต้องดำเนินการด้านนี้โดยตรง ที่ พระมหาทนะนงชัย บูรณพิสุทธ์ (2545 : 51) ได้กล่าวว่า การส่งเสริมการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณรตลอดจนให้ความรู้ หรือแสงสว่างปัญญาแก่ประชาชน โดยมุ่งตรงต่อหลัก ไตรสิกขา นั่นคือมุ่งให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ หรือพัฒนาไตรทวาร คือ กายทวาร วจิตทวาร มโนทวาร ตามหลักไตรสิกขา หรืออริยมรรคมีองค์ 8 โดยมีจุดมุ่งหมายอยู่ที่การเข้าถึงองค์ความรู้ หรือ ปัญญาที่จะสามารถจัดความทุกข์ หรือ ปัญหาต่างๆ ได้อย่างแท้จริง

ในบทบาทด้านศึกษานี้ หากจะมองบทบาทของพระสงฆ์ โดยมองจากพื้นฐานอันเป็นแก่นแท้ของคำสอนแล้ว ผู้เข้าสู่บรรพชาแห่งสมณเพศ นั่นคือเข้าสู่สังฆมสงฆ์ หมายถึงเข้าสู่วิถีแห่งการศึกษาและแท้จริงแล้ววิถีชีวิตของชาวพุทธ ก็คือวิถีชีวิตของผู้ต้องศึกษาทั้งสิ้น เพราะตราบไคที่ยังไม่บรรลุมรรคผลสำเร็จเป็นพระอรหันต์ นั่นหมายถึงยังต้องเป็นผู้ที่ต้องศึกษา ที่เรียกว่ายังเป็นพระเสขะบุคคล ก็ยังต้องศึกษาอยู่และสิ่งที่พระสงฆ์ ซึ่งรวมไปถึงชาวพุทธทั้งหมดด้วย ที่จะต้องศึกษา คือยึดเป็นหลักสูตรที่ต้องศึกษาก็เรียกว่า ไตรสิกขา ได้แก่

ศีลสิกขา ในด้านของศีลสิกขาคือต้องศึกษาในเรื่องศีล อันได้แก่เจตนาที่จะงดเว้น ไม่ละเมิดข้อห้ามด้านกาย ด้านวาจา ให้ความสำคัญเป็นปกติของความเป็นมนุษย์ผู้ซึ่งมีใจสูง ในด้านนี้เป็นการพัฒนาในเรื่องของพฤติกรรม จิตสิกขาในด้านของจิตสิกขาคือศึกษาในเรื่องจิต เรียนรู้เรื่องจิต ให้เข้าใจธรรมชาติของจิต การทำงานของจิต รู้วิธีการพัฒนาจิต เพื่อให้สงบตั้งมั่น เป็นสมาธิ พร้อมทั้งจะทำกิจหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพ ในด้านการพัฒนาจิต หรือที่เรียกว่าสมาธิ ปัญญาสิกขา ในด้านปัญญาสิกขาคือศึกษาในเรื่องปัญญา พัฒนาด้านปัญญา ในการพัฒนาด้านปัญญานี้จะมีการพัฒนาอยู่หลายระดับ เช่น

4.3.1 ความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่ได้ยิน ได้ฟังมา หรือที่เล่าเรียนมาและรับการถ่ายทอดศิลปวิทยาการ ตลอดจนข้อมูลข่าวสารต่างๆ อย่างมีประสิทธิภาพ

4.3.2 การรับรู้ประสบการณ์และเรียนรู้สิ่งต่างๆ อย่างถูกต้องตามเป็นจริง ไม่บิดเบือน หรืออคติด้วยความรัก ความซง และเพราะความกลัว

4.3.3 การคิดพินิจพิจารณาวินิจฉัยอย่างมีวิจารณ์ญาณ ด้วยการใช้อนุญาที่บริสุทธิ์อิสระไม่ถูกกิเลส เช่น ความอยากได้ผลประโยชน์ และความเกลียดชังเข้าครอบงำ

4.3.4 การรู้จักมอง รู้จักคิด มีหลักการคิด มีวิธีคิดที่จะเข้าถึงความจริง และได้คุณประโยชน์ มีโยนิโสมนสิการ อย่างที่เรียกว่ามองเป็น คิดเป็น เช่น รู้จักวิเคราะห์ แยกแยะ สืบสาวหาเหตุปัจจัยของสิ่งเกิดขึ้น ดำรงตั้งอยู่และแปรเปลี่ยนสภาวะไป

4.3.5 การรู้จักจัดการ ดำเนินการ ทำกิจให้สำเร็จ ฉลาดในวิธีการที่จะนำไปสู่จุดหมาย

4.3.6 มีความสามารถในการแสวงหา เลือกคัดจัดสรรประมวลความรู้ คิดได้ชัดเจน และสามารถนำความรู้ที่มีอยู่มาเชื่อมโยงสร้างเป็นเครือข่ายความรู้และสร้างเป็นความรู้ ความคิดใหม่เพื่อใช้ในการแก้ปัญหาและสร้างสรรค์

4.3.7 มีความรู้แจ้งเข้าถึงความจริงของโลกและชีวิต รู้เท่าทันกับธรรมดาหรือกับธรรมชาติทั้งหลาย ที่ทำให้วางใจถูกต้องต่อทุกสิ่งทุกอย่าง สามารถแก้ปัญหาชีวิต ขจัดความทุกข์ในจิตใจของตนเองได้ หลุดพ้นจากความยึดติดในสิ่งทั้งหลาย จิตไม่ถูกบีบบังคับครอบงำกระทบกระทั่งด้วยความผันผวนปรวนแปรของสิ่งต่างๆ หลุดพ้นเป็นอิสระ อยู่เหนือกระแสโลก (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) 2481, 2542 : 4)

กรมการศึกษา (2540 : 13 -14) รายงานว่าปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการศึกษาพระพุทธศาสนา กล่าวคือ ปริยัติ ได้แก่ การศึกษาเล่าเรียน พระธรรมวินัยนับเป็นองค์ประกอบสำคัญ โดยพื้นฐานของการปฏิบัติและการศึกษาเล่าเรียน

ปริยัตินั้นเป็นการศึกษาทฤษฎี คือ การศึกษารธรรมวินัยให้มีพื้นฐานอย่างชัดเจนว่า คำสอนของพระพุทธองค์ที่จัดเป็นธรรมบทนั้น ว่าด้วยเรื่องอะไรบ้าง ถ้าผู้เรียนจะน้อมนำพระธรรมคำสอนมาปฏิบัติเพื่อเป็นแนวทางหรือแสงประทีปแห่งชีวิต จะทำอย่างไร และเมื่อปฏิบัติแล้วจะได้ผลอย่างไร เรียกว่า “ปริยัติ” ปฏิบัติ ได้แก่ การน้อมนำเอาหลักคำสอนที่ได้เรียนในภาคทฤษฎีนั้น มาสู่ภาคปฏิบัติจริง เพื่อเป็นการอบรมกาย วาจา และใจ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ นำเอาหลักธรรมที่ได้เรียนรู้แล้วนั้นมาเป็นแนวทาง หรือปทัฏฐานแห่งชีวิตให้เหมาะสมกับฐานานุกรมของตน ส่วนปฏิเวธ ได้แก่ ผลการปฏิบัติธรรมนั้น เช่น พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระอรหันตสาวก และพระอริยบุคคล ผู้ได้รับผลแห่งการปฏิบัติซึ่งทำให้ยกฐานะ จากปุถุชนธรรมดา ขึ้นมาเป็นอริยบุคคล การบรรลุดุธรรมขั้นนั้นๆ ตามภูมิธรรมที่ตนปฏิบัตินั้น ไม่มีใครมายกย่องหรือแต่งตั้งให้ จะรู้ได้ด้วยตนเองคือ เป็นปัจเจกัตถัง เวทิตัพโพ วิญญูหิ เรียกว่า”ปฏิเวธ”

กล่าวโดยสรุป การศาสนศึกษา หมายถึง เป็นการจัดการศึกษาของภิกษุสงฆ์ ซึ่งมีตั้งแต่ประถมศึกษา จนถึงอุดมศึกษา รวมทั้งการส่งเสริมทุกทางที่จะทำให้ภิกษุสงฆ์ สามเณร ได้มีโอกาสศึกษาพระปริยัติธรรมทุกๆ วิธีที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย การศาสนศึกษาจึงเป็นสิ่งสำคัญจำเป็นสำหรับภิกษุ สามเณรที่บวชเข้ามาในพระพุทธศาสนาทั้งในระยะสั้น ระยะยาว เพราะอย่างน้อยที่สุดควร ได้เรียนรู้พอเป็นแนวทางนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ภายหลังจากที่ได้ลาสิกขาไปแล้ว

4.4 ด้านการศึกษาสงเคราะห์

กรมการศาสนา (2540 : 5 - 6) ได้ให้ความหมายของการศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การจัด การศึกษาที่มุ่งเน้นการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมแก่เด็กและเยาวชน ให้มีความรู้ความเข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และการจัดการศึกษาในการเตรียมความพร้อมแก่เด็กปฐมวัย ได้แก่ ศูนย์พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด โรงเรียนเอกชนการกุศลของวัด การมอบทุนการศึกษาแก่นักเรียนนักศึกษา ตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบันพระสงฆ์ได้ทำหน้าที่ให้ความอนุเคราะห์ในด้านการศึกษา ทั้งส่วนที่จัดการศึกษาเอง โดยตรงโดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่ทางรัฐบาลไม่สามารถจัดการศึกษาบริการได้ทั่วถึง อันได้แก่ กลุ่มประชากรที่ด้อยโอกาสทางสังคม ด้อยโอกาสทางด้านเศรษฐกิจ เป็นเหตุให้ด้อยโอกาสทางการศึกษา ก็ได้อาศัยพระสงฆ์ให้การศึกษา ในขณะที่ศึกษาก็ไม่ต้องใช้งบประมาณจากรัฐบาล แต่ใช้ทุนจากประชาชนโดยตรง ทั้งที่อยู่อาศัย อาหารและในการใช้จ่าย แม้จะมีส่วนหนึ่งที่เรียนจบแล้วที่ทางฝ่ายคณะสงฆ์ยัง ไม่ได้ใช้งาน แล้วท่านเหล่านั้นลาสมณเพศออกไปทำงานให้ทางรัฐบาล โดยที่รัฐไม่ต้องลงทุน หากมองอย่างนี้แล้วจะเห็นได้ว่าคณะสงฆ์ได้

ช่วยเหลือสงเคราะห์รัฐบาลด้วย ไม่เพียงแต่ได้ช่วยอนุเคราะห์กับประชาชนกลุ่มที่ด้อยโอกาส เพียงฝ่ายเดียว แต่อย่างไรก็ตามบทบาทของพระสงฆ์ในการศึกษาสงเคราะห์นี้ อาจมองได้ทั้งที่เป็นระบบ คือจัดตั้งโรงเรียนมีการจัด การเรียนการสอน มีหลักสูตรที่แน่นอน และอีกที่จัดอย่างไม่เป็นระบบ อาจเป็นลักษณะการให้ทุนสนับสนุนการศึกษา การให้ทุนในสร้างอาคารเรียน ให้ทุนซื้อสื่อการเรียนการสอน อุปกรณ์ทางการศึกษา ให้ทุนการศึกษากับครูเพื่อพัฒนาครูในสาขาวิชาที่ขาดแคลน ให้ทุนการศึกษาแก่เด็กผู้ขาดแคลนทุนทรัพย์ ฯลฯ

การศึกษาสงเคราะห์ ภิภุสงฆ์ยังให้ความสงเคราะห์การศึกษาแก่เด็กและเยาวชนผู้กำลังศึกษาในสถานศึกษาทั่วประเทศ อาทิ ตั้งกองทุนสนับสนุนการศึกษแก่นักเรียนและนักศึกษาที่ขาดแคลนทุนทรัพย์ทุกระดับชั้น ได้แก่ ชั้นประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา ช่วยพัฒนาสถานศึกษา ช่วยเหลืออุปกรณ์การศึกษา และช่วยเหลือบุคคลผู้กำลังศึกษา วัดและพระสงฆ์จึงเป็นสถาบันที่มีส่วนในการช่วยเหลือเด็กและเยาวชนของชาติในด้านการศึกษา เป็นสถานอบรมบ่มนิสัยเด็กและเยาวชนมาทุกยุคทุกสมัย โดยเฉพาะเด็กที่ยากจนขาดคนดูแล และกำพร้าบิดา มารดา ก็ได้อาศัยสถาบันสงฆ์เป็นผู้อุปการะ เป็นเหตุให้เด็กและเยาวชนได้ใกล้ชิดพระศาสนาและเป็น โอกาสให้ภิภุสงฆ์ได้พัฒนาทรัพยากรของชาติตั้งแต่วัยเด็ก เพื่อจะได้เป็นผู้ใหญ่ที่พึ่งปรารถนาของสังคมต่อไป (พระเทพปริยัติสุธี, 2540 : 50 - 51)

สุรพล พยอมแย้ม (2545 : 59) ได้กล่าวถึงบทบาทของพระสงฆ์ไว้ว่า บทบาทของวัดหรือบทบาทของพระสงฆ์ที่เคยทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของชุมชน และให้ความอนุเคราะห์แนะนำช่วยเหลือแก่ประชาชน ทั้งในด้านการสั่งสอน การฝึกอบรมทางการศึกษา การดำรงชีพในชีวิตประจำวัน รวมทั้งการสาธารณสุขและสุขภาพอนามัย ล้วนแต่มีองค์การหรือสถาบันทางสังคมในรูปแบบใหม่เข้ามามีบทบาทและจัดการแทนบทบาทของพระสงฆ์แทบทั้งสิ้น นอกเหนือจากบทบาทของผู้เผยแพร่ธรรมะและอบรมจิตใจประชาชนแล้ว รูปแบบหรือบทบาทของพระสงฆ์ที่เคยอยู่ในกรอบหรือแนวปฏิบัติที่ใกล้ชิดเคียงกัน ได้แปรเปลี่ยนไปตามสภาพแวดล้อม ตามความต้องการและตามความจำเป็นของสังคมหรือชุมชนที่พระสงฆ์เกี่ยวข้อง

บุญศรี พานะจิตต์และคณะ (2545 : 20) ได้กล่าวเกี่ยวกับการศึกษาสงเคราะห์ว่าเป็นบทบาทและภารกิจของภิภุสงฆ์ที่สำคัญประการหนึ่ง กล่าวคือ เป็นการสงเคราะห์ประชาชนด้านการศึกษาให้มีความรู้ความสามารถที่จะดำรงตนและดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข

กล่าวโดยสรุป การศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง เป็นการจัดการศึกษา สงเคราะห์แก่ประชาชนทั่วไป เพื่อช่วยเหลือแก่เด็กและเยาวชนของชาติ ทั้งในด้านการศึกษา การอบรมสั่งสอนกิริยามารยาทให้เป็นบุคคลมีการสำรวมทั้งกาย วาจา การให้ที่อยู่อาศัย อาหาร รวมทั้งการทำให้เด็กมีความอบอุ่นมีความสุขทั้งทางร่างกายและจิตใจ

4.5 ด้านการสาธารณูปการ

บทบาทด้านนี้ของพระสงฆ์หากพูดไปแล้วนับว่ามีความสำคัญไม่น้อย เพราะต้องคำนึงถึงความเป็นเอกลักษณ์แห่งความเป็นไทย ความเป็นพระพุทธรศาสนาด้วย เพราะสร้างวัด สร้างศาสนวัตถุต้องให้เป็นเอกลักษณ์ที่ดำรงไว้ซึ่งความเป็นพุทธ คำว่าความเป็นพุทธกับความเป็นไทยนั้นหมายถึงสิ่งเดียวกันเพราะความเป็นไทยมาจากรากฐานของความเป็นพุทธ มาจากรากฐานแห่งความคิดอันเป็นพุทธ พระสงฆ์ต้องเป็นแบบอย่างในเชิงของการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไว้ เพราะวัฒนธรรม คือวิถีชีวิตของปวงชนชาวไทย

พระเทพปริยัติสุธี (2540 : 45) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาวัดว่า เป็นการปรับปรุงสภาพวัดและการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของวัด โดยเน้นการปรับปรุงและแก้ไข ข้อบกพร่องเดิมภายในวัด รวมทั้งส่งเสริมกระบวนการดำเนินกิจการพระพุทธศาสนาในวัดให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพสมบูรณ์ เพื่อสร้างวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน และเป็นแหล่งอารยธรรมอันเจริญรุ่งเรือง มีศาสนวัตถุ ศาสนสถานอันเป็นเครื่องหมายแห่งศิลปวัฒนธรรมอันดีงาม บุคลากรทางศาสนามีความประพฤติดี เป็นแบบอย่างแก่ประชาชนในสังคม สามารถแนะนำให้ประชาชนในสังคมพ้นจากความลุ่มหลง ฟุ้งเฟ้อ และต่ำลงอยู่ได้อย่างเป็นสุข มีการส่งเสริมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์อย่างหลากหลาย ทั้งในด้านศาสนพิธี การให้การศึกษา การเผยแผ่ศาสนาธรรม และการสาธารณสงเคราะห์ เพื่อสนับสนุนส่งเสริมให้วัดมีความสุขความเจริญรุ่งเรือง เป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนและที่สำคัญ เพื่อให้พระพุทธศาสนาสร้างความสงบสุขได้อย่างแท้จริง

กรมการศาสนา (2542 : 13) ได้กำหนดแนวทางในการจัดการด้านสาธารณูปการวัดจะต้องมีแผนผังกำหนดการปลูกสร้างภายในวัด บริเวณวัดมีการปลูกไม้ดอกไม้ประดับ หรือ ไม้เกี่ยวกับพุทธประวัติ ทำให้วัดเป็นแหล่งศึกษา สถานทีร่นรมย์ สถานวัดสะอาดปราศจากมูลฝอยสิ่งปฏิกูล มีถังขยะรองรับ มีถนนทางเดินเท้าภายในวัด มีป้ายแสดงสิ่งสำคัญ เพื่อดึงดูดความศรัทธาของประชาชนตามสมควร การทาสีเสนาสนะก็ดี แผ่นป้ายก็ดีให้ใช้สีเรียบๆ ไม่ฉูดฉาด การปลูกสร้างเสนาสนะภายในวัด ให้รักษาไว้ซึ่งศิลปกรรมของไทย

มีการจัดระบบน้ำดื่ม น้ำใช้ ไฟฟ้า ที่อยู่อาศัย มีระบบกำจัดสิ่งปฏิกูล ห้องน้ำ ห้องส้วม จัดสวัสดิการให้ภิกษุสามเณร ได้รับความผาสุกในการบำเพ็ญสมณะธรรม

คณิงนิตย จันทบุตร และสุบรรณ จันทบุตร (2545 : 30) ได้กล่าวว่า การดำเนินงานด้านศาสนสถาน วัดควรจัดบริเวณและอาคารสถานที่ให้ร่มรื่นสวยงาม สะอาดสงบและมีสภาพเป็นธรรมชาติมากที่สุด จัดวางแผนผังที่เป็นสัดส่วน โดยแบ่งเขตพุทธาวาส สังฆาวาส และเขตฌานสงเคราะห์ให้เป็นระเบียบ จัดให้มีหอกระจายข่าวเพื่อสอดแทรกความรู้และบริการข่าวสารต่างๆ ให้แก่ชุมชน อีกทั้งจัดทำธรรมสถาน หรือสวนธรรม เพื่อเป็นสถานที่ฝึกอบรมศีลธรรม จริยธรรม แก่ประชาชนหรือคนในท้องถิ่น ความมุ่งหมายของสาธารณูปการก็เพื่อบำรุงรักษาวัด และส่งเสริมสร้างวัดให้เป็นที่อำนวยความสะดวกแก่ประชาชน หรือสังคมผู้เป็นเจ้าของวัดนั้นให้พัฒนาสภาพรื้อไป ดังที่พระราชาวรุมณี (2538 : 9) ได้กล่าวเกี่ยวกับกิจการคณะสงฆ์และพระศาสนาในด้านสาธารณูปการของวัดในปัจจุบัน แบ่งได้ 3 เรื่อง คือ การบูรณะและพัฒนาวัด การก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะ การดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัด

กล่าวโดยสรุป สาธารณูปการ หมายถึง การพัฒนาวัดในด้านการก่อสร้าง และการบูรณะปฏิสังขรณ์ศาสนวัตถุและศาสนสถานภายในวัดให้เรียบร้อยดีงามเพื่อให้วัดเอื้อประโยชน์ต่อภารกิจของเจ้าอาวาสในด้านอื่นๆ โดยการพัฒนาวัดมีภิกษุสงฆ์เป็นผู้นำและเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนทั่วไป

4.6 ด้านสาธารณสงเคราะห์

บทบาทของพระสงฆ์ในด้านการสาธารณสงเคราะห์ คือ วัดกับชุมชนหรือวัดกับบ้าน คลุ้ส่ล้กับพระภิกษุสงฆ์ ไม่ว่าสมัยครั้งพุทธกาลหรือสมัยปัจจุบันย่อมมีความสัมพันธ์กันไม่ว่าทางใดก็ทางหนึ่ง เพราะวัดเป็นสถาบันที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาที่มีความผูกพันกับชุมชนเป็นระยะเวลาอันยาวนานนับตั้งแต่การมีวัดเกิดขึ้นครั้งแรกในพระพุทธศาสนา ดังที่ พระมหาทะนงชัย บรณพิสุทธ์ (2545 : 54) กล่าวว่า ชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดวัดและมีบทบาทในการอุดหนุนค้ำจุนวัด ส่วนวัดที่มีบทบาทต่อชุมชนอย่างกว้างขวางเช่นกัน ดังปรากฏในสังคาโลวาทสูตร อันเป็นสูตรที่ว่าด้วยหน้าที่ ที่บุคคลพึงปฏิบัติต่อกันในสังคม โดย ได้กล่าวถึงหน้าที่ระหว่างนักบวชกับประชาชนไว้ อย่างชัดเจน เช่น คลุ้ส่ล้พึงอุปถัมภ์บำรุงสมณะพราหมณ์ หรือนักบวชด้วยการกระทำสิ่งใดๆ ก็ประกอบด้วยเมตตาทั้งการกระทำทางร่างกาย คำพูด ความคิด ต้อนรับด้วยความเต็มใจ และอุปถัมภ์ด้วยปัจจัยสี่ ส่วนสมณะพราหมณ์ หรือนักบวชทั้งหลายเมื่อได้รับกาอุปถัมภ์บำรุงคั้งนั้นแล้ว จึงควรแนะนำสั่ง

สอนให้ชาวบ้านละเว้นจากการกระทำความชั่วดำรงอยู่ในความดี สงเคราะห์ด้วยน้ำใจอันงาม และบอกทางแห่งการดำเนินชีวิตอันประเสริฐตามหลักพุทธธรรม เป็นต้น พระสูตรนี้แสดงให้เห็นว่าทั้งพระภิกษุสงฆ์ ชาวบ้านต่างเกื้อกูลพึ่งพาอาศัยกันและกันทั้งสองฝ่ายจึงจะสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคม ได้อย่างมีความสุข และเป็นความสมดุคที่ต่างเต็มใจที่จะพึ่งพาซึ่งกันและกัน

กรมการศาสนา (2542 : 13) ได้รายงานความมุ่งหมายของสาธารณสงเคราะห์ ไว้ว่าเป็นการให้วัดกับบ้านถ้อยที่ถ้อยอาศัยซึ่งกันและกัน ชาวบ้านก็บำรุงวัดส่วนชาววัดก็อำนวยความสะดวกแก่ชาวบ้าน การสาธารณสงเคราะห์ จึงเป็นกิจกรรมที่วัด หรือภิกษุสงฆ์ดำเนินกิจการเพื่อ ให้เป็นประโยชน์ทั้งการสงเคราะห์บุคคล และสาธารณสงเคราะห์ ดังที่บุญศรี พานะจิตต์ และคณะ (2545 : 24) ได้กล่าวถึงสาธารณสงเคราะห์ ว่ามี 4 ประการ ดังนี้

4.6.1 การดำเนินการกิจการเพื่อช่วยเหลือ ได้แก่ คณะสงฆ์ดำเนินการเอง ซึ่งกิจการอย่างใดอย่างหนึ่งที่มีวัตถุประสงค์ให้เป็นสาธารณประโยชน์เช่น กิจการหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล กิจการห้องสมุดเพื่อประชาชน จัดอบรมวิชาชีพให้แก่ประชาชนในท้องถิ่น เป็นต้น

4.6.2 การช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่นเพื่อสาธารณประโยชน์ ได้แก่ การช่วยเหลือสนับสนุนกิจการของรัฐ หรือของเอกชน หรือผู้ใดผู้หนึ่งดำเนินการ และการนั้นเป็นไปเพื่อการสาธารณประโยชน์เช่นการพัฒนาหมู่บ้าน การพัฒนาตำบล ชุดสระน้ำขนาดใหญ่ เพื่อเป็นแหล่งบริโภค และเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ อนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม จัดหาทุนเพื่อการสงเคราะห์ และอื่นๆ

4.6.3 การช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ ได้แก่ การสร้างถนน ขุดลอกคูคลอง สร้างโรงพยาบาล และจัดซื้อเครื่องมือแพทย์ สร้างการประปา สร้างเครื่องกำเนิดไฟฟ้า ปลูกต้นไม้ และอื่นๆ ข้อนี้ มุ่งเอาเฉพาะการช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่อันเป็นสาธารณประโยชน์

4.6.4 การช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชนทั่วไป ได้แก่ การช่วยเหลือประชาชนในการที่ควรช่วยเหลือ เช่น จัดตั้งหน่วยงานอาสาสมัครบรรเทาสาธารณภัย ช่วยเหลือประชาชนทั้งด้านไฟไหม้และน้ำท่วม พร้อมมอบเครื่องอุปโภคแก่ผู้ประสบภัย หรือในยามปกติก็ตั้งกองทุนเลี้ยงเด็กกำพร้า และเด็กด้อยโอกาส

บุญศรี พานะจิตต์ และคณะ (2545 : 25) ได้กล่าวถึงความสำคัญทางภารกิจ ด้านนี้ว่าการสาธารณสงเคราะห์เป็นการแสดงบทบาทของพระภิกษุสงฆ์ ในด้านการสังคม

สงเคราะห์ทั้งการสงเคราะห์บุคคล และสาธารณสงเคราะห์ โดยมีพระภิกษุสงฆ์เป็นผู้นำชุมชน ในด้านบริจาคช่วยเหลือผู้ประสบภัยต่างๆ เพราะพระภิกษุเป็นศูนย์กลางเชื่อมต่อบริเวณระหว่างคนจน กับคนรวย ปัจจัยที่ได้รับบริจาคมาภิกษุสงฆ์ก็ได้ใช้ทำประโยชน์เป็นสาธารณกุศล และช่วยเหลือบุคคลผู้ขาดแคลน และด้อยโอกาสดังกล่าวแล้ว

พระมหาทนะนงชัย บุรณพิสุทธ์ (2545 : 57) กล่าวไว้ว่า การพักอยู่อาศัยในวัด มิใช่วัตถุประสงค์หลักเพื่อความสะดวกสบาย หรือเพื่อลาภสักการะอื่นใดแต่วัตถุประสงค์หลัก คือการอยู่เพื่อปฏิบัติหน้าที่ที่ตนพึงปฏิบัติทั้งต่อตนเอง ชุมชน และสังคมโดยส่วนรวมด้วย ดังที่ พระพุทธดำรัสก่อนที่จะเสด็จปรินิพพานที่ได้เตือนพระภิกษุสงฆ์ทั้งหลายให้รับร้งบำเพ็ญอุทิศ ประโยชน์และปรารถนาประโยชน์ให้สำเร็จด้วยความไม่ประมาท ความว่า “ดูกร ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้เราขอเตือนท่านทั้งหลาย สังขารทั้งหลายมีความสิ้น ไปและเสื่อมไปเป็นธรรมดา เธอทั้งหลายจงยังความไม่ประมาทให้ถึงพร้อมเถิด” ดังนี้ การสาธารณสงเคราะห์ หรือการบำเพ็ญ อุทิศตนเพื่อช่วยเหลือผู้อื่น จึงถือเป็นฐานะของพระภิกษุสงฆ์มาตั้งแต่ครั้งพุทธกาล

กล่าวโดยสรุป การสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง การดำเนินกิจการช่วยเหลือ สังคมในรูปแบบต่างๆ ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย คือการสงเคราะห์พระภิกษุสงฆ์ สามเณร การสร้างการให้สถานที่ที่เป็นแหล่งประชุมชนหมู่บ้าน การช่วยเหลือผู้ป่วยผู้ยากไร้ การสร้าง หอสมุด การสนับสนุนทุนการศึกษาแก่เด็กนักเรียนการสาธารณสงเคราะห์นอกจากจะ ช่วยเหลือชาวบ้านในสิ่งที่ต้องการแล้วยังมีความจำเป็นในการสร้างความสัมพันธ์ผูกพัน ระหว่างวัดกับบ้านอีกทางหนึ่งด้วย

แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารวัด

1. การบริหารและการจัดการวัด

การบริหารและการจัดการวัดครั้งพุทธกาลพระพุทธเจ้ากับพระสาวก ไม่ได้เป็นผู้สร้างวัด การบริหารและการจัดการวัดเป็นหน้าที่ของคนสร้างวัดให้ พระพุทธองค์และพระ สาวกไม่ได้เป็นเจ้าของวัด และไม่อยู่ติดวัด เพราะจาริกสั่งสอนไปตามนิคมต่างๆ ปัจจุบันการ บริหารและการจัดการวัดเป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาส ซึ่งตามพระราชบัญญัติ คณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไข โดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ได้บัญญัติไว้ว่า วัดมีเจ้าอาวาสเป็น ผู้แทนในกิจการทั่วไป ดังนั้นเจ้าอาวาสต้องมีศาสตร์และศิลป์ใน การบริหารและจัดการวัด ในการบริหารและจัดการวัดจะต้องประกอบด้วย การวางแผน การจัดองค์การ การบริหารงาน

บุคคล การอำนวยความสะดวก การประสานงาน การประเมินผลงาน และการงบประมาณ (พิภพ
กาญจนะ. 2542 : 3)

สุพัฒน์ มนต์ไพบูลย์ และคณะ (2539 : 6-9) ได้สรุปแนววิธีเผยแผ่
พระพุทธศาสนาและการบริหารและการจัดการวัดไว้ในเอกสารวิชาการหลักการบริหารและ
การจัดการวัดในยุคโลกาภิวัตน์ไว้ ดังนี้

1.1 ควรมีการคัดสรรและอบรมบุคคลผู้จะมาบวชในพระพุทธศาสนาให้เป็นที่
มั่นใจที่จะเข้ามาศึกษาอบรม

1.2 ต้องมีการศึกษาอบรมธรรมแก่ผู้เข้ามาบวช ทั้งก่อน ระหว่าง และหลังการ
บวชด้วย

1.3 ต้องมีการปฏิบัติธรรมในระหว่างบวชเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจ
อย่างแท้จริง เพื่อการเผยแผ่ต่อไปแก่ประชาชน

1.4 แต่ละวัดจักต้องให้พระสงฆ์ที่ศึกษาธรรมดีแล้วได้มีโอกาสเผยแผ่ธรรม
แก่ประชาชน เพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชน และความมั่นคงของพระพุทธศาสนาและต้อง
พยายามวิเคราะห์หาทางเผยแผ่ธรรมะต่อประชาชนด้วยความเมตตาอย่างต่อเนื่องด้วย

1.5 กิจกรรมการศึกษาธรรมของพระสงฆ์และประชาชน ควรมุ่งให้การศึกษา
และปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่องให้พัฒนาขึ้นเป็นลำดับ ทั้งในการทำงานและการดำเนิน
ชีวิตประจำวัน ด้วยหลักแห่งความไม่ประมาทและหลักแห่งการพึ่งตนเอง

1.6 ศาสนาเป็นที่พึงทางใจ ดังนั้นการปกครองสงฆ์ให้มีพฤติกรรมและ
การกระทำที่เหมาะสม นับเป็นเรื่องสำคัญเบื้องต้นที่พระทุกรูปพึงปฏิบัติ เจ้าอาวาสควร
ดำเนินการให้พระทุกรูปในสังกัดมีภาพลักษณ์ที่ดี เมื่อประชาชนเห็นแล้วจักเกิดความศรัทธาถือ
เป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในเบื้องต้นแล้ว

1.7 พระสงฆ์ควรยึดหลักการเผยแผ่ธรรมด้วยหลัก 6 ประการ ดังนี้

1.7.1 ห้ามปรามการทำชั่วทั้งมวล

1.7.2 ส่งเสริมให้กระทำความดีทั้งมวล

1.7.3 ให้ได้ฟังและให้รู้ธรรมที่ยังไม่เคยรู้ไม่เคยฟัง

1.7.4 ช่วยเสริมในสิ่งที่ประชาชน ได้ยิน ได้รู้แต่ไม่เข้าใจให้เข้าใจ

1.7.5 ให้คิดอนุเคราะห์ผู้อื่นด้วยความเมตตา ปราถนาดี

1.7.6 บอกทางสวรรค์คือทางดำเนินชีวิตที่ถูกต้องให้ประชาชน

1.8 การเผยแพร่ธรรมควรศึกษากลุ่มคน หรือบุคคลเป้าหมาย วิเคราะห์การนำเสนอธรรมให้เหมาะสมต่อสภาพเหตุผล คน ประมาณกาล เวลา สังคม และบุคคลเป็นสำคัญ

1.9 เจ้าอาวาสทุกแห่งควรปกครองดูแลพระสงฆ์ สามเณร ไวยาวัจกร ศิษย์วัด ผู้อาศัยในวัดหรือเกี่ยวข้องกับวัด ให้มีพฤติกรรมที่เหมาะสม เป็นการสร้างศรัทธาแก่ผู้พบเห็น และมาติดต่อกับวัด

1.10 จักต้องพยายามบริหารวัดให้มีอาคารสถานที่อาณาบริเวณเหมาะสมต่อการศึกษาและปฏิบัติธรรมทั้งในส่วนของพระภิกษุ สามเณร และประชาชนให้สอดคล้องกับหลักการของพระพุทธศาสนา มีความสงบร่มเย็นทำให้อยากเข้ามาหาความสงบและศึกษาธรรม รวมทั้งสรรพสิ่งต่างๆ ทั้งมีชีวิตและไม่มีชีวิต จักต้องไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนรำคาญแก่ประชาชนที่มาวัดหรือที่อยู่ใกล้วัดด้วย

1.11 วัดกับประชาชนจะต้องเกี่ยวพันซึ่งกันและกัน พระพุทธศาสนาจึงจะอยู่ได้อย่างมั่นคง ดังนั้นนอกจากพระจะให้ธรรมแก่ประชาชนแล้ว ก็ควรจัดวัดและเครื่องใช้ของวัดอย่างมีระบบให้เหมาะต่อการให้บริการประชาชนเพื่อกิจการของพระศาสนา เพื่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน และเป็นการดึงประชาชนเข้ามาใกล้ชิดกับวัด และพระก็ควรหาทางช่วยเหลือในด้านธรรมแก่ประชาชนต่อไปตามความเหมาะสมด้วย

1.12 ประชาชนเป็นจำนวนมากที่ยังเชื่อ โศกลางของขลัง วัดดุมงคลและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดยหวังว่าสิ่งเหล่านี้จะคลบนาคาให้โชคดี ความร่ำรวย ความสำเร็จแก่เขาได้ทำให้ประชาชนขาดการพึ่งตนเอง ไม่พัฒนา พระพุทธศาสนาควรทำหน้าที่เป็นยารักษาโรคเหล่านี้ โดยการไม่ไปดูถูก แต่ควรใช้หลักธรรมในเรื่องเหตุและผลเรื่องการพึ่งตนเองเรื่องการศึกษาฝึกฝน พัฒนา และการครองชีวิตอย่างไม่ประมาทมาใช้ในการเผยแพร่ โดยให้เครื่องรางของขลังสิ่งศักดิ์สิทธิ์ วัดดุมงคล เป็นเครื่องปิดช่องความประหวั่นใจ จักทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้ผลดียิ่งขึ้น

1.13 ศาสนาพุทธเป็นของคู่กับสังคม วัดมีครบทุกตำบลและจะเป็นศูนย์กลางของประชาชนในแต่ละตำบล หากจะจัดการบริหารวัดให้เป็นศูนย์กลางการพัฒนาชุมชนที่พัฒนาทั้งจิตใจและคุณภาพชีวิตในด้านอื่นๆ จะทำให้ความสัมพันธ์ของประชาชนกับพระพุทธศาสนาเจริญอย่างยั่งยืน โดยที่พระสงฆ์จะให้ธรรมทานแก่ประชาชน ส่วนประชาชนจะให้อามิสทานแก่พระสงฆ์ นับเป็นการเกื้อกูลกันอย่างถูกต้องเพื่อการมีพลังอยู่ในสังคมต่อไป

1.14 การจัดการบริหารวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการพัฒนาชุมชน จำเป็นต้องจัดให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการเป็นเจ้าของกิจกรรมของวัด ร่วมบริหารวัดตามหลักการ

ของพระพุทธศาสนาด้วย จึงสมควรปรับปรุงการบริหารวัดให้เป็นองค์กรบริหารวัด ถึงแม้วัดแต่ละวัดจะเป็นนิติบุคคลอยู่แล้วก็ตาม แต่การมีองค์กรร่วมบริหารวัด เสนอความคิดและให้เจ้าอาวาสตัดสินใจดำเนินการ ประชาชนก็จะร่วมดำเนินการอย่างเต็มที่ เต็มใจ พุทธศาสนาย่อมจะเจริญยิ่งขึ้น

1.15 กรมการศาสนาและกระทรวงศึกษาธิการย่อมมีเจตนาที่ดีในการรักษาและพัฒนาพระพุทธศาสนา ดังนั้นเจ้าอาวาสและพระภิกษุควรศึกษางาน โครงการของทางราชการ เพื่อประสานการดำเนินงานให้เกิดพลังการพัฒนาพระพุทธศาสนายิ่งขึ้น

1.16 วัดทุกวัดควรได้ดำเนินการรักษาและฟื้นฟูธรรมชาติ เช่น ร่วมจัดโครงการป่าชุมชน โครงการอุทยานการศึกษา เป็นต้น ซึ่งจะได้ทั้งการส่งเสริมการปลูกต้นไม้และการใช้ต้นไม้เป็นเครื่องมือในการเผยแพร่ธรรมต่อไป

1.17 มหาเถรสมาคมเป็นองค์กรสูงสุด ซึ่งเจ้าอาวาสและพระสงฆ์จะต้องศึกษา ส่งเสริม สนับสนุน ประสานงานเพื่อการเผยแพร่ธรรม และพัฒนาพระพุทธศาสนา จะได้ตรงตามนโยบาย ถูกทิศทาง แก้ไขสถานการณ์และเหมาะสมกับโอกาส ย่อมเป็นพลังส่งเสริมการพัฒนายิ่งขึ้น

1.18 หลักการบริการ การดำเนินงานต่างๆ ควรมีการวางแผนระยะยาวระยะสั้น เพื่อการปฏิบัติพัฒนาวัดและควรให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมสม่ำเสมอ หลักการเหล่านี้พระสงฆ์สามารถค้นคว้าให้เกิดการเรียนรู้ได้ ซึ่งจะต้องยึดหลักการ การฝึกฝน การพัฒนา การไม่ประมาท และหลักการพึ่งตนเองเป็นสำคัญ จึงจะบังเกิดผลดี

1.19 สงฆ์ควรมีความสมถะ มีความเป็นอยู่อย่างไม่หวังลาภสักการะ มุ่งศึกษา ปฏิบัติธรรม และเผยแพร่ธรรมแก่ประชาชน ดังนั้นกิจกรรมที่วัดต่างๆ ดำเนินอยู่ขณะนี้จึงจำเป็นต้องมีการทบทวน สังคายนา เพื่อการพัฒนาที่มั่นคง ยั่งยืนของพระพุทธศาสนาต่อไป

1.20 ปัจจุบันจำนวนพระสงฆ์มีมาก ยิ่งในฤดูพรรษายิ่งมีจำนวนมากขึ้นกว่าปกติหลายเท่า ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีการปกครองพระบวชใหม่ โดยให้พระที่ประพฤติดีแล้วดูแลปกครอง อบรมพระบวชใหม่เป็นกลุ่มๆ จะช่วยส่งเสริมพระวินัย และการศึกษาของสงฆ์ได้ดียิ่งขึ้น ทำให้เกิดการพัฒนาสงฆ์ พัฒนาวัด พัฒนาบทบาทหน้าที่ของสงฆ์จนเกิดประโยชน์ต่อประชาชนและประเทศชาติอย่างแท้จริง

2. ความหมายของวัด

โดยทั่วไปเมื่อกล่าวถึงวัด คนทั่วไปมักจะมองไปที่ถาวรวัตถุ หรือศาสนวัตถุในวัดและมีความเข้าใจกันเพียงว่าวัดเป็นที่อยู่อาศัยของพระภิกษุสงฆ์ อันเป็นความหมายที่

ธรรมคาสามัญญเป็นการมองแบบผิวเผิน หากมองลึกซึ่งจะพบว่าเมืองคัมภีร์ประกอบที่สัมพันธ์กับวัด ทั้งในส่วนรูปธรรมและนามธรรม ซึ่งเป็นส่วนช่วยให้สมบูรณ์อีกจำนวนมากดังที่ พระมหา ฑะนงชัย บูรณพิสุทธ์ (2545 : 18) กล่าวเกี่ยวกับความผูกพันของวัดกับวิถีชีวิตของคนไทยไว้ ดังนี้ คำว่า “วัด” เป็นคำที่คุ้นหูและรู้จักกันดีในหมู่คนไทย เพราะวัดเป็นสถานที่สำคัญใน การสืบทอดอุดมการณ์ทางพระพุทธศาสนาไปสู่สังคม และชุมชนไทยตั้งแต่อดีตจวบจน ปัจจุบัน วิถีชีวิตวัฒนธรรมของสังคมและชุมชนไทยได้ผูกติดกับหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา อย่างแน่นแฟ้นมาเป็นเวลายาวนาน โดยที่วัดเป็นศูนย์กลางและสัญลักษณ์แห่งความเจริญ หรือ ความมีอารยธรรมอันสูงส่งของสังคม ความหมายของวัด ได้มีผู้รู้ให้นิยามไว้ดังนี้

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 อันเป็นกฎหมายของคณะสงฆ์ที่ใช้อยู่ใน ปัจจุบันก็มีได้ให้ความหมายของ “วัด” ไว้ชัดเจน เพียงแต่บัญญัติประเภทของวัดไว้ในมาตรา 31 ว่ามี 2 ชนิด คือ วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา และสำนักสงฆ์ และบัญญัติถึงการตั้งวัดไว้ใน มาตรา 32 ว่า “การสร้าง การตั้ง การรวม การย้าย การยกเลิกวัด และการขอรับพระราชทาน วิสุงคามสีมาให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง” (พระราชบัญญัติคณะสงฆ์. 2505 : 5)

เมื่อพิจารณาบทบัญญัติดังกล่าวประกอบกฎกระทรวงฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2507)

ออกตามความในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แล้ว จะเห็นได้ว่า วัดตามเจตนาของ พระราชบัญญัติฉบับนี้ ได้กล่าวไว้ว่า

2.1 วัด เป็นองค์กรทางพระพุทธศาสนา และมีสถานที่พำนักอาศัยของภิกษุสงฆ์ ดังจะเห็นได้จากหลักเกณฑ์การอนุญาตสร้างวัดกำหนดว่า “สมควรเป็นที่พำนักอาศัยของภิกษุ สงฆ์” และหลักเกณฑ์ในการตั้งวัดไว้ในข้อ 4 แห่งกฎกระทรวงฉบับนี้ว่า “เมื่อ ได้สร้าง เสนาสนะขึ้นเป็นหลักฐานพร้อมที่จะพำนักของภิกษุสงฆ์ได้แล้วให้ผู้นั้นได้รับอนุญาตสร้างวัด พยานหรือผู้แทน เสนอรายงานการก่อสร้าง และจำนวนพระภิกษุที่อยู่ประจำไม่น้อยกว่า 4 รูป”

2.2 วัดประเภทที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา ต้องได้สร้างขึ้นหรือได้ ปฏิสังขรณ์เป็นหลักฐานถาวร และมีพระภิกษุอยู่ประจำไม่น้อยกว่า 5 รูป ติดต่อกันไม่น้อยกว่า 5 ปี แต่ระยะเวลาห้าปีมิให้ใช้บังคับแก่วัดที่ได้สร้างอุโบสถเสร็จเรียบร้อยแล้ว

กรมการศาสนา (2540 : 223) ได้กล่าวว่า วัด หมายถึง สถานที่ทางศาสนา มี เสนาสนะและอาคารวัดต่างๆ เป็นที่พำนักอยู่อาศัยปฏิบัติพระธรรมวินัยและประกอบ ศาสนกิจของพระภิกษุสงฆ์ ตลอดจนเป็นที่บำเพ็ญกุศลต่างๆ ของพุทธบริษัทโดยทั่วไป

สุนทร สุภูตะโยธิน (2540 : 42) ได้กล่าวว่า วัด หมายถึง ที่พำนักสงฆ์ เป็นที่ ประกอบศาสนกิจและบำเพ็ญกุศล เป็นสถาบันการศึกษาอบรมของพระสงฆ์และเยาวชน

ผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษา เป็นศูนย์กลางของการสมาคมพบปะสังสรรค์ ปรีกษาหารือและ
บริการด้านต่างๆ แก่ชุมชน

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (2546 : 1059) ได้ให้ความหมาย
ของวัด หมายถึง สถานที่ทางศาสนา โดยปรกติมีโบสถ์ วิหาร และที่อยู่ของสงฆ์หรือนักบวช

พระมหาทะนงชัย บุรณพิสุทธิ์ (2545 : 18) กล่าวว่า ตามปกติแล้ว วัด หมายถึงที่
อยู่ของพระภิกษุสงฆ์ผู้ประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อเข้าถึงทวิญญูธรรมสุขวิหารธรรม จึงเรียกว่า
“วิหาร” เป็นสถานที่ที่มีความสงบ ร่มรื่น ร่มเย็นทั้งกายและใจเหมาะแก่การที่บำเพ็ญสมณะธรรม
ให้ก้าวหน้าจึงเรียกว่า “อาราม” ส่วนคนไทยเรียกสถานที่ของนักบวช หรือผู้นำเพ็ญพรหมจรรย์
เช่นนั้นว่า “วัด” เพราะสถานที่ดังกล่าวใช้เป็นที่วัดภูมิปัญญาของศาสนิกชนผู้มาชมวัดว่า
สามารถประพฤติตามธรรมวินัยของพระพุทธเจ้าได้มากน้อยแค่ไหน โดยนัยนี้ วัดจึงหมายถึง
สถานที่สำหรับพักให้เย็น หรือทำให้ห่างไกลออกไป กล่าวคือ พัดให้ความร่ำร้อนที่เกิดจาก
กิเลส คือ รากะ โทสะ และโมหะ ให้หมดไป หรือห่างไกลออกไปจากจิตใจก่อให้เกิดความ
ร่มเย็นทั้งกาย วาจา และใจ เพราะเป็นที่ทำนุของผู้มีบาปกรรมอันสงบระงับแล้ว เรียกว่า
“สมณะ” เป็นที่อยู่ของผู้เห็นภัยในวิญญูและปัญหาที่เป็นภัยต่อสังคมที่เรียกว่า “ภิกษุ” เป็น
ผู้ละเว้นทุกรูปแบบที่เรียกว่า “บรรพชิต”

ดังนั้น วัดจึงเป็นคำที่มีความหมายและความสำคัญที่ผูกพันอย่างลึกซึ้งอยู่ในวิถี
ชีวิตและจิตวิญญาณของชนชาติไทย ดังจะเห็นได้มากเมื่อมีชุมชน หมู่บ้านเกิดขึ้นชาวไทย
มักจะสร้างวัดขึ้นด้วยเสมอ โดยนัยนี้อาจกล่าวได้ว่าวัดเป็นสถาบันอุดมการณ์อันชอบธรรม
และทรงพลังของชุมชนในอันที่จะเชื่อมโยงผู้คนให้มีความรัก ความผูกพัน ความสามัคคี
เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันมีความเสียสละเพื่อส่วนรวม มีความเมตตาต่อกันรวมทั้งประสานศรัทธา
หรือความเชื่อตลอดจนอุดมคติในโลกนี้ และโลกหน้าของผู้คนในสังคมชุมชนให้เป็นไปใน
แนวทางเดียวกันได้เป็นเอกภาพ อันเป็นการควบคุมและจัดระเบียบสังคมให้เป็นระเบียบ
เรียบร้อยอีกประการหนึ่ง

กองพุทธศาสนสถาน (2545 : 2) ได้กล่าวว่า วัด หมายถึง ที่ทำนุอาศัยของ
พระภิกษุสามเณร เป็นที่บวชเรียน เป็นที่บำเพ็ญกุศลของประชาชนชาวบ้าน เป็นที่ประชาชน
ชาวบ้านโดยรอบมารับการปลุกฝังศีลธรรม และเป็นศูนย์กลางสำหรับประกอบกิจกรรมทาง
สังคมร่วมกันของประชาชน

พระธรรมวรานายก (2546 : 164) ได้กล่าวว่า วัด หมายถึง ที่อยู่ของพระ (นักบวช)
ผู้ประพฤติพรหมจรรย์ เป็นดินแดนแห่งพระรัตนตรัยสำหรับชุมชน มี 3 เขต คือ เขตพุทธาวาส
เขตธรรมาวาส และเขตสังฆาวาส

บุญร่วม เทียมจันทร์ (2546 : 39) ได้กล่าวว่า วัด หมายถึง ที่อยู่ของพระสงฆ์ เป็นที่พำนักอาศัยของพระภิกษุสามเณรและประกอบพิธีกรรมต่างๆ ในพระพุทธศาสนา

สรุปได้ว่า วัด หมายถึง สถานที่ทางพระพุทธศาสนา เป็นที่พำนักอาศัยของพระภิกษุสามเณรในการปฏิบัติตามพระธรรมวินัยและประกอบกิจของสงฆ์ เป็นสถานที่สำหรับประกอบพิธีกรรมและบำเพ็ญกุศลของพุทธบริษัททั้งหลาย และเป็นสถานที่ในการให้การศึกษอบรมขัดเกลาบุคคลให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม ต้องได้รับอนุญาตให้จัดตั้งขึ้นโดยชอบด้วยหลักเกณฑ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 โดยแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาและวัดที่ยังไม่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาหรือเรียกว่า สำนักสงฆ์

3. ความหมายของการบริหารวัด

พระวินัยอุทตรธรรมวาที (2537 : 31) กล่าวว่า การบริหารวัด หมายถึง การที่เจ้าอาวาส ใช้ความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์ในการดำเนินการตัดสินใจ ดำเนินงานด้านการปกครอง เผยแผ่ศาสนาธรรม ศาสนศึกษา ศึกษาสงเคราะห์ สาธารณูปการ และสาธารณสงเคราะห์ให้ประสบผลสำเร็จภายใต้ความร่วมมือทั้งบุคคลภายในวัดและภายนอกวัด

น้อย ลายคราม และสุบรรณ จันทบุตร (2539 : 167) กล่าวว่า การบริหารวัด หมายถึงการใช้ศาสตร์ซึ่งประกอบด้วย การวางแผน การจัดการ การบริหารงานบุคคล การอำนวยความสะดวก การประสานงาน การประเมินผลงาน การงบประมาณ เพื่อให้ได้ผลเต็มที่ และ การใช้ศิลป์ ซึ่งประกอบด้วย ภาวะผู้นำ มนุษยสัมพันธ์ในการทำงานเพื่อให้เกิดความร่วมมืออันจะทำให้การดำเนินงานของวัดบรรลุวัตถุประสงค์

กรมการศาสนา (2542 : 2) กล่าวว่า การบริหารวัด หมายถึง การปกครองบังคับบัญชากำกับดูแล แนะนำ สั่งสอนภิกษุสงฆ์ สามเณร และฆราวาสผู้อยู่ในวัด ให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ดึงงาม ให้อยู่ในศีลธรรมอันดี และดำเนินกิจกรรม โครงการต่างๆ ของวัด ให้สำเร็จด้วยดีมีประสิทธิภาพสูงสุด

บุญช่วย จันทร์เฮ้า (2544 : 90) กล่าวว่า การบริหารและการจัดการวัด หมายถึง การทำงานให้บรรลุตามเป้าหมายที่ตั้งไว้โดยการให้เจ้าอาวาส หรือคณะผู้บริหารตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ร่วมกันและใช้ทรัพยากรการบริหารอย่างผสมผสานให้มีประสิทธิภาพในการทำงาน

สรุปได้ว่า การบริหารวัด หมายถึง กระบวนการจัดหา และใช้ทรัพยากรการบริหารที่มีอยู่เพื่อปฏิบัติงานตามภารกิจ 6 ประการ คือ การปกครอง การเผยแผ่ศาสนาธรรม

การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ สาธารณูปการ และสาธารณสงเคราะห์ ให้เป็นไปอย่างราบรื่น เกิดความร่วมมือและบรรลุนิติเป้าหมายที่กำหนด

4. ความสำคัญของการบริหารวัด

การบริหารเป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องเรียนรู้ให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมในยุคปัจจุบัน หรือที่เรียกว่า ยุคโลกาภิวัตน์ เพราะการทำงานจะประสบความสำเร็จ หรือล้มเหลว นั่นก็เพราะนักบริหารมีเทคนิคและวิธีการทำงานไม่เหมือนกัน โดยเฉพาะการบริหารวัดซึ่งเป็นศาสนสถานที่มีความใกล้ชิดกับประชาชน การบริหารวัดอย่างเป็นระเบียบ จะส่งผลให้วัดร่มรื่นน่าอยู่น่าเข้าไปประกอบกิจกรรมทางศาสนา รวมทั้งเป็นแบบอย่างแก่ประชาชนที่เข้าไปสัมผัสพบเห็นการบริหารวัดจึงมีความสำคัญ ในที่นี้จึงได้นำแนวความคิดเกี่ยวกับความสำคัญของการบริหารและการบริหารวัดที่ผู้รู้ได้กล่าวไว้ตามลำดับ ดังนี้

สมพงษ์ เกษมสิน (2526 : 7) กล่าวว่า การบริหาร เป็นสิ่งสำคัญที่มีความจำเป็นอย่างสูงเพราะบทบาทและความสำคัญของการบริหารนั้นมีควบคู่มาทั้งอารยธรรมและการดำรงชีพของมนุษย์เลยทีเดียว เพราะเมื่อนุษย์รวมกันอยู่เป็นหมู่เป็นกลุ่ม มีหัวหน้าปกครองบังคับบัญชา มีการแบ่งงานกันทำตามระดับความรู้ ความสามารถ มีการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันระหว่างพวกและเผ่าเดียวกัน โดยมีจารีตประเพณีและวัฒนธรรมเป็นเครื่องกำกับความประพฤติของชนเหล่านั้น

ธงชัย สันติวงษ์ (2530 : 4) กล่าวว่า องค์การจะเกิดขึ้น เมื่อคนตั้งแต่สองคนขึ้นไปทำงานเพื่อให้สำเร็จผลในกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ดังนั้น ถ้าหากงานนั้นจำเป็นต้องอาศัยคนมากกว่าหนึ่งคนใช้ช่วยกันทำแล้ว ความจำเป็นที่จะต้องมีส่วนจะเกิดขึ้นทันที การบริหารจึงมีความจำเป็นสำหรับองค์การทุกขนาด

กรมการศาสนา (2542 : 31) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการบริหารวัดไว้ว่า ทำให้การดำเนินงานภายในวัดเป็นระบบมากขึ้น ทำให้สะดวกในการประสานงาน ทำให้เกิดประสิทธิภาพและเกิดความประหยัดในการดำเนินงาน สามารถติดตามตรวจสอบการดำเนินงานได้ และทำให้การดำเนินงานประสบผลสำเร็จทุกคนพึงพอใจ

พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต) (2543 : 18) ได้กล่าวถึงการบริหารงานของวัดว่ามีความสำคัญการทำให้วัดสามารถพัฒนาไปในแนวทางที่ถูกต้อง กล่าวคือ ทำให้ภิกษุสงฆ์สามเณร มีความรู้ ความสามารถ และทำให้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัย วัดสามารถทำหน้าที่เผยแผ่วิถีชีวิตที่ประเสริฐ ไปสู่สังคม ทำให้ประชาชนรู้สึกที่วัดเป็นวัดของชุมชน

ทำให้เป็นศูนย์กลางการศึกษาเล่าเรียน และทำให้วัดมีความร่มรื่นเป็นที่พบปะนันทนาการของประชาชน

สรุปได้ว่า การบริหารมีความสำคัญต่อการปฏิบัติงานของเจ้าอาวาสในอันที่จะพัฒนาวัดให้เป็นระบบ สามารถส่งเสริมภิกษุสงฆ์ สามเณร เป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์ ปฏิบัติตนอยู่ในกรอบของพระธรรมวินัย และสามารถเป็นแบบอย่างที่ดีต่อการพัฒนาชุมชนเป็นอย่างดี

5. การพัฒนาวัด

การพัฒนาวัดมีผู้กล่าวถึงหลายท่าน ดังนี้

5.1 การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน โดยเสนอแนะว่าวัดควรจะดำเนินการในสิ่งต่อไปนี้ (กองพุทธศาสนสถาน. 2545 : 3-4)

5.1.1 จัดและพัฒนากิจกรรมของวัดให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชนชาวบ้าน โดยรอบวัดให้มากที่สุด

5.1.2 จัดการปกครองพระภิกษุสามเณรในวัดให้เป็นระเบียบเรียบร้อย ส่งเสริมคนรอบวัดหรือคนในชุมชนนั้นให้มาบวชเรียนศึกษาพระธรรมวินัยที่วัดนั้นให้มากที่สุด

5.1.3 การจัดพัฒนาบริเวณอาคารสถานที่ เสนาสนะของวัดให้สะอาด เรียบร้อย ร่มรื่น เหมาะสมกับสภาพความต้องการและความจำเป็น ให้มากที่สุดและนอกจากนี้ กองพุทธศาสนสถานยังได้สรุปวิธีการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนเอาไว้ ดังนี้

1) พัฒนาวัดให้เกิดความรู้สึกร่วมกันแก่ชุมชนในท้องถิ่นว่า วัดเป็นของตนมีความรู้สึกหวงแหน รักและช่วยกันรักษา

2) สร้างสภาพวัดให้มีความหมายเป็นที่พักอาศัยของพระภิกษุสามเณร เป็นที่บวชเรียน ศึกษาปฏิบัติธรรม เป็นที่ทำบุญ บำเพ็ญกุศลของชาวบ้าน เป็นที่ที่ชาวบ้านนั้นได้เข้ามาหาความสงบทางกายและใจ เป็นศูนย์กลางสำหรับทำกิจกรรมทางสังคมร่วมกันของชาวบ้าน

3) สร้างความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับประชาชนในท้องถิ่น วัดต้องสะอาด ร่มรื่น มีกิจกรรมเพื่อประชาชน มีความพร้อมที่จะให้บริการแก่ประชาชนในท้องถิ่นที่มีความต้องการเข้าวัด เพื่อบำเพ็ญกุศล ศึกษาพระธรรมวินัยและหลักพระพุทธศาสนา ประชาชนจะให้เห็นคุณค่าและเข้าวัดมากขึ้น

4) สร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างวัดกับประชาชนในท้องถิ่นวัดควรเป็นแกนนำ ของประชาชนในท้องถิ่นในการติดต่อกับหน่วยงานอื่นๆ การจัดกิจกรรมเพื่อการสาธารณูปโภค สาธารณูปการ ตลอดจนการส่งเสริมอาชีพ ซึ่งควรใช้วัดเป็นศูนย์กลาง

5) ให้เกิดการยอมรับตลอดไปว่า วัดกับชุมชนนั้นเป็นหน่วยเดียวกัน ให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

5.2 บทบาทของวัดหรือพระสงฆ์ต้องพัฒนา ดังนี้ (พระธรรมวรานายก. 2545 :

169)

5.2.1 ทำวัดให้สะอาดร่มรื่นสบายตาสบายใจ

5.2.2 ทำตัวให้เป็นตัวอย่างแห่งความดี ความสงบ ดับความเร่าร้อนทางจิตใจ เป็นที่พึ่งสุดท้ายให้ชุมชน

5.2.3 ทำประโยชน์ให้ชุมชนเต็มขีดความรู้ความสามารถ

5.2.4 จัดหาวัสดุอุปกรณ์การทำ บุญเอาไว้มิให้หยาบยืม หรือให้เช่าแล้วแต่กรณีตามสมควรแก่สถานะ

5.2.5 จัดให้มีกิจกรรมวันพระ วันอาทิตย์ วันสำคัญของชาติ วันสำคัญของศาสนา วันสำคัญของพระมหากษัตริย์ และกิจกรรมประจำวันตามความเหมาะสม

5.2.6 จัดวัดให้เป็นแหล่งค้ำคูณปัญญาสู่ท้องถิ่น เช่น เป็นอุทยานการศึกษา เป็นพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น เป็นที่อ่านหนังสือหรือห้องสมุดประชาชน เป็นศูนย์วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดลอม ให้มีห้องน้ำ ห้องสุขา ลานจอดรถ หอกระจายข่าว เพื่อบริการประชาชนตามสมควรแก่สถานะ รายงานผลการเสวนา เรื่องบทบาทที่พึงประสงค์ของวัดและพระสงฆ์กับการพัฒนา

5.3 ยุทธศาสตร์ที่วัดและพระสงฆ์สามารถนำไปใช้ในการพัฒนาสังคมไทยตามแนวพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ดังนี้ (กรมการศาสนา. 2542 : 21)

5.3.1 วัดและพระสงฆ์ต้องมีส่วนร่วมในกระบวนการศึกษาแห่งชาติ

ทุกระดับ

5.3.2 วัดและพระสงฆ์ต้องมีการศึกษาให้ถูกระบบ

5.3.3 พระสงฆ์ต้องทำงานเชิงรุกมากขึ้น ไม่ใช่ตั้งรับฝ่ายเดียว โดยรุกไปตามโรงเรียนและชุมชน เช่น โรงเรียนควรรออาราธนาพระสงฆ์ที่อยู่ในวัดใกล้เคียง ไปสอนให้เด็กเกิด ความคุ้นเคยกับพระสงฆ์มากขึ้น

5.3.4 จัดระบบการศึกษาเสริมเพื่อให้เด็กใช้เวลาว่างที่มีอยู่ได้รับความรู้เพิ่มเติมเป็นการพัฒนาความรู้ของเด็ก ทั้งนี้การจัดการศึกษาทางวัดอาจจัดหาวิทยากรจากหน่วยงานมาดำเนินการฝึกความรู้หรือวิชาชีพ เพื่อให้ชาวบ้านรอบวัดได้รับการศึกษาเพิ่มขึ้น เพราะการศึกษาเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิต

5.3.5 วัดควรเป็นแหล่งส่งเสริมการศึกษาให้กับเยาวชนและประชาชนอย่างแท้จริง เช่น จัดให้มีห้องสมุดภายในวัด เป็นต้น

5.3.6 วัดควรมีผู้บริหารที่มีความสามารถ เป็นคนดีและทำงานเพื่อศาสนาอย่างแท้จริง

5.3.7 วัดควรเป็นศูนย์กลางการพัฒนาจิตใจอย่างแท้จริง

5.3.8 วัดและโรงเรียนในท้องถิ่นต้องมีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน การศึกษาศาสนาและวัฒนธรรมต้องมีความสอดคล้องกันอย่างกลมกลืนและเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

5.3.9 การประชาสัมพันธ์โดยอาศัยสื่อมวลชนเพื่อให้คนทั่วไปเข้าใจในเรื่องการปลูกฝัง ส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรม

5.3.10 พระและวัดร่วมมือกับสถาบันผลิตครูและหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องให้มีการสอนครูให้นำแนวทางการศึกษาพุทธธรรมไปใช้ในการสอนเด็กและเยาวชน

5.3.11 ควรให้ความเสมอภาคในการทำงานพุทธศาสตร์ บัณฑิตน้ำอย่างเดียว ไม่เพียงพอ ต้องพัฒนาทั้ง บัณฑิตน้ำ และ บัณฑิตน้ำค้ำย จึงจะพัฒนาได้อย่างทั่วถึง

5.4 วัดที่พัฒนาแล้วมีลักษณะ ดังนี้ (พระครูประศาสน์สวีสเขต. 2539 : 193-194)

5.4.1 การปกครอง ผู้ปกครองและผู้ถูกปกครองสบายใจ อยู่ร่วมกันได้ เมื่อพระมหาเถระมาเยี่ยมเยือน รู้จักต้อนรับเข้าหา มีสัมมาคารวะรู้อาคันตุกะวัด ตามีจิกรรรม รู้จักต้อนรับแขกหรือที่มาเยี่ยมวัด อยู่ก็สบายใจกลับไปก็คิดถึง นี่คือวัดที่มีผลด้านการพัฒนานำอยู่น่าอาศัย เป็นร่มโพธิ์ร่มไทรอย่างแท้จริง

5.4.2 การศึกษา ต้องให้คนในวัดได้รับการศึกษาคี มีมารยาทดี ประชาชนใกล้วัดตลอดจนชาวบ้านรอบวัด มีโอกาสเข้าวัด ใช้บริการสถานที่วัด ร่วมศึกษาธรรมปฏิบัติธรรมและมีหลักประกันในการศึกษาต่างๆ ขึ้นไป ผลที่ออกมาคือพระภิกษุสามเณรดี ผู้ผ่านการอบรมจากวัดเป็นคนดี เป้าหมายคือการสอนคนให้เป็นคนดีนั่นเอง

5.4.3 การเผยแผ่ ต้องดำเนินอยู่เสมอว่าพระพุทธศาสนาเข้ามาสู่ประเทศไทย เพราะการเผยแผ่ของพระเจ้าอโศกมหาราช โดยส่งพระมหาเถระ คือ พระโสณะและพระอุตตระเข้ามา จะรักษาหรือให้ดำรงอยู่ก็ด้วยการช่วยกันเผยแผ่ให้ปรากฏออกไป วัดที่มีการพัฒนาจึง

ต้องมุ่งในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยการจัดกิจกรรมให้มีองค์การต่างๆ เช่น สมาคมศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ โรงเรียนสอนศิลปะธรรม ธรรมศึกษา ใช้ประโยชน์จากศาลาวัด มีห้องสมุดสำหรับค้นคว้าศึกษาเพิ่มเติม คน วัด คือ พระภิกษุสามเณรต้องร่วมด้วยช่วยกันจึงจะบรรลุความสำเร็จ

5.4.4 การสาธารณูปการ คือ การก่อสร้างมิใช่สำเร็จที่ใหญ่โต ลงทุนเงินล้าน ได้ประโยชน์เงินร้อย จงพิจารณาวัดที่สร้างอาคารใหญ่โตล่วงกาลเวลาไปไม่กี่ปีปรกรุงร้างว่างเปล่าไม่ได้ใช้ประโยชน์คุ้มค่าก็แล้วกัน ควรพิจารณาอยู่เสมอว่า “จะอยู่ในเสนาสนะอันสงบเพื่อความหลีกเลี่ยงสำหรับภavana” นี้คือคติเตือนใจสำหรับผู้มุ่งปฏิบัติธรรม ส่วนผู้มุ่งพัฒนาสร้างวัดข้อสำคัญ คือ สะอาด ร่มรื่น มีระเบียบ นั่นคือการสร้างที่มีประโยชน์

สรุป การบริหารและการจัดการวัดต้องอาศัยทั้งศาสตร์และศิลป์จึงจะประสบความสำเร็จ เจ้าอาวาสเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการบริหาร การบริหารและการจัดการวัดจะต้องเป็นไปตามที่กฎหมายกำหนด ส่วนกิจการของวัดหรือภารกิจของวัดด้านต่างๆ นั้น วัดจะต้องจัดการตามที่กำหนดเอาไว้ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535

การปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่ของเจ้าอาวาสในเขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภอ ทำบ่อ

คณะสงฆ์อำเภอทำบ่อได้ปฏิบัติงานตามภารกิจของวัด 6 ด้าน ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 (แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2535, 2541) คือ

ด้านการปกครอง ได้แก่ การปกครองคณะสงฆ์ การปกครองคฤหัสถ์ในวัด ดูแลความประพฤติ ดูแลความปลอดภัย จัดทำสถิติ พระเณร คฤหัสถ์ การรับกิจนิมนต์ กิจวัตรของพระสงฆ์

ด้านการเผยแผ่ ได้แก่ การประชาสัมพันธ์งานคณะสงฆ์ การเผยแผ่ศาสนธรรมสู่ประชาชน การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมแก่เยาวชน การปฏิบัติธรรม การจัดกิจกรรมวันสำคัญ การบริการชุมชน วิฑูรย์ชุมชน

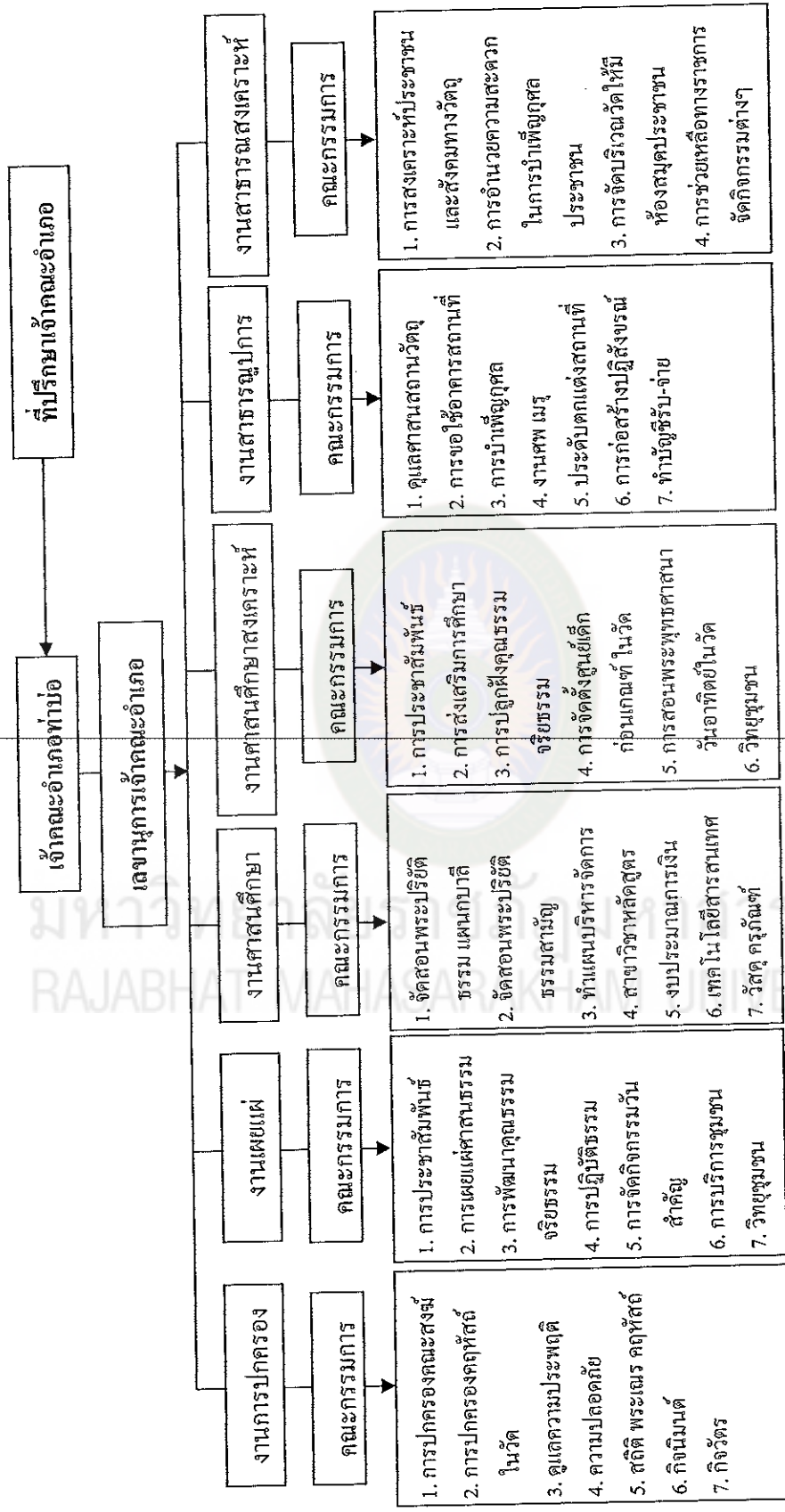
ด้านการศาสนศึกษา ได้แก่ การจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมบาลี จัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ ทำแผนบริหารจัดการ สาขาวิชา หลักสูตรงบประมาณการเงิน เทคโนโลยีสารสนเทศ วัสดุ ครุภัณฑ์

ด้านการศึกษาสงฆ์เคราะห์ ได้แก่ การประชาสัมพันธ์ การส่งเสริมการศึกษา การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม การจัดตั้งศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์ในวัด การสอนพระพุทธศาสนา วันอาทิตย์

ด้านสาธารณูปการ ได้แก่ การดูแลศาสนสถาน – วัด การขอใช้อาคารสถานที่วัด การบำเพ็ญกุศล งานศพ เมรุ การประดับตกแต่งสถานที่ การก่อสร้าง ปฏิสังขรณ์ การทำบุญชื้อ รวยรับ - รายจ่าย

ด้านสาธารณสงเคราะห์ ได้แก่ การสงเคราะห์ประชาชนและสังคมทางวัตถุ การอำนวยความสะดวกในการบำเพ็ญกุศลประชาชน การจัดบริเวณวัดให้เป็นห้องสมุดประชาชน การช่วยเหลือทางราชการจัดกิจกรรมต่างๆ

โดยได้บริหารปกครองในรูปแบบเป็นคณะกรรมการ มีที่ปรึกษาเจ้าคณะอำเภอ ทำบ่อเป็นผู้ให้คำปรึกษาแนะนำในเรื่องต่างๆ เจ้าคณะอำเภอเป็นประธาน แล้วมีเจ้าคณะตำบล 12 ตำบล เป็นคณะกรรมการ มีเลขานุการเจ้าคณะอำเภอเป็นกรรมการและเลขานุการ บริหารแบบประชาธิปไตยและธรรมาธิปไตย ดังแผนภูมิโครงสร้างการปฏิบัติงานดังแผนภาพที่ 1

แผนภาพที่ 1 โครงสร้างการบริหารปฏิบัติงานของคณะสงฆ์อำเภอทำบ่อ จังหวัดหนองคาย

ที่มา : กรมการศาสนา. 2542 : 75

อำนาจหน้าที่ของกรรมการวัดที่มีต่อวัดและอำนาจหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้าน

ในหัวข้อนี้ ได้นำเสนอเป็น 2 ประเด็น คือ ความหมายของกรรมการวัดและอำนาจหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านตามลำดับดังนี้

1. อำนาจหน้าที่ของกรรมการวัด

กรรมการวัด หมายถึง คนที่ผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้สนองงานเจ้าอาวาสในการเบิกจ่ายนิตยภัต และมีอำนาจหน้าที่ดูแลรักษาจัดการทรัพย์สินสมบัติของวัดได้ ตามที่เจ้าอาวาสมอบหมายเป็นหนังสือ ตามกฎหมายตรา 18 (พ.ศ. 2536) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนไวยาวัจกร ตามความในมาตรา 15 ตรี แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติม โดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 และมาตรา 23 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มหานครสมาคม ตรากฎหมายตรา 18 (ฉบับที่ 4) (วิรัช ธีรพันธุ์เมธี. 2543 : 188-189)

1.1 นิติบุคคล ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 65 ถึง 77 คือ องค์การที่มีคณะกรรมการเป็นผู้บริหารงาน วัดในฐานะเป็นนิติบุคคลจะต้องมีคณะกรรมการเป็นผู้บริหารงานเกี่ยวกับกิจการของวัด โดยมีเจ้าอาวาสเป็นผู้จัดการและเป็นผู้แทนของวัด

การบริหารงานนอกองค์การที่ประสบผลสำเร็จและเป็นที่ยอมรับก็จะต้องเป็นการบริหารแบบธรรมาภิบาล (Good governance) คือ มีความสุจริตยุติธรรม โปร่งใส ตรวจสอบได้ และมีส่วนร่วมของคนในวัด ศรัทธาวัดและชุมชนของวัด

คณะกรรมการวัด จะต้องมีเจ้าอาวาสเป็นประธาน โดยตำแหน่ง ประกอบด้วยพระลูกวัดบางรูป ญาติโยมที่เป็นศรัทธาวัดที่ได้รับการคัดสรร ผู้แทนชุมชนที่ได้รับการคัดสรรจากชุมชน ไวยาวัจกร และผู้ทรงคุณวุฒิ เป็นกรรมการ

การจัดการของเจ้าอาวาส ก็ต้องกระทำภายในกรอบของมติคณะกรรมการวัดที่อยู่ในหลักธรรมาภิบาลดังกล่าว

1.2 ทรัพย์สินของวัด ในฐานะวัดเป็นนิติบุคคลการจัดการทรัพย์สินก็ให้เป็นไปตามมติของคณะกรรมการ ซึ่งเจ้าอาวาสเป็นผู้แทนของวัด เจ้าอาวาสต้องบริหารจัดการแบ่งแยกทรัพย์สินออกเป็น 2 ส่วน คือ

1.2.1 ทรัพย์สินส่วนตัว ตามที่กล่าวมาแล้ว หากมีปัจจัยที่เป็นเงินก็รักษาไว้หรือฝากธนาคารในนามของเจ้าอาวาสเอง ก็จะทำให้ไม่เกิดความสับสน

1.2.2 ทรัพย์สินของวัด โดยเฉพาะเงินที่บริจาคเข้าวัดก็จัดแยกบัญชีในนามของวัด ซึ่งเจ้าอาวาส กรรมการวัดที่เป็นพระภิกษุ เลขาธุการ และ ไวยาจกร เป็นผู้ลงชื่อในสมุดฝากเมื่อจะถอนจำนวนมากต้องผ่านมติที่ประชุมกรรมการ ถ้าจำนวนน้อยอาจมอบให้เจ้าอาวาส และกรรมการอื่นอีก 1 หรือ 2 คน ลงชื่อถอนจึงจะเป็นการถูกต้อง การบริหารจัดการทรัพย์สินอื่นของวัด ที่ธรรมเนียมหรือที่กัลปนาเก้เช่นเดียวกัน หากเจ้าอาวาสจัดการทรัพย์สินของวัดในฐานะนิติบุคคล โดยกระบวนการของคณะกรรมการวัด เหตุการณ์ร้ายที่เจ้าอาวาสต้องรับเคราะห์ถึงมรณภาพไม่เกิดขึ้น

1.3 ความรับผิดชอบของผู้จัดการวัด พ.ร.บ.คณะสงฆ์ มาตรา 45 บัญญัติว่า ให้ถือว่าพระภิกษุซึ่งได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งในการปกครอง คณะสงฆ์และ ไวยาจกรเป็นเจ้าพนักงานตามความในประมวลกฎหมายอาญา ดังนั้น สมภารเจ้าอาวาสจึงเป็นพนักงานตามประมวลกฎหมายอาญา ว่าด้วยความผิดต่อเจ้าพนักงานและความต่อตำแหน่งหน้าที่มาตรา 136-166 กล่าวคือ หากที่ผู้กระทำความผิดไม่ว่าเป็นการดูหมิ่นต่อผู้ขัดขวาง บังคับขู่เข็ญเจ้าอาวาสก็จะเป็นความผิดอาญา

ในขณะเดียวกัน หากสมภารเจ้าอาวาสในฐานะเป็นเจ้าพนักงานปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบ หรือทำให้เกิดความเสียหายหรือกระทำโดยทุจริตที่โทษจำคุกตั้งแต่ 1 ปี ถึง 10 ปี หรือปรับตั้งแต่สองพันถึงสองหมื่น หรือทั้งจำทั้งปรับ (ป.อาญา มาตรา 157)

หากมีการใช้เงินของวัดในฐานะเป็นนิติบุคคล ไปเพื่อประโยชน์ของตนเอง หรือผู้อื่น เจ้าอาวาสก็อาจจะเข้าข่ายกระทำความผิดฐานขักยอกทรัพย์ตามมาตรา 352 มีโทษจำคุกไม่เกิน 3 ปี

การกระทำความผิดของสงฆ์ยึดถือหลักการบริหารจัดการที่บริสุทธิ์ยุติธรรม โดยกลุ่มคนผู้มีความรู้ ความสามารถและคุณธรรม สังฆกรรมต่างๆ ก็มีองค์ประกอบ ผู้ร่วมกระทำตั้งแต่ 4 รูป ถึง 20 รูป แล้วแต่กรณีล้วนชี้ให้เห็นถึงการยึดถือการบริหารงานโดยคณะกรรมการคือกลุ่มภิกษุ เป็นผู้มีส่วนร่วมในกิจการของวัดทั้งนั้น สมภารผู้จัดการวัดจะต้องทำความเข้าใจถึงความเป็นปัจเจกชนของตน การเป็นเจ้าพนักงาน การเป็นนิติบุคคลของวัด การแยกทรัพย์สินส่วนตัวออกจากทรัพย์สินรวมของวัดอย่างชัดเจนและหากมีการบริหารงานบุคคล และทรัพย์สินตามหลักธรรมาภิบาล ท่านสมภารจะมีแต่ความสุขภายในวัดท่านตลอดไป

2. อำนาจหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้าน

ตามมาตรา 27 แห่ง พ.ร.บ. ลักษณะปกครองท้องที่พระพุทธศักราช 2457 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 11) พ.ศ. 2551 ผู้ใหญ่บ้านมีอำนาจหน้าที่ดังนี้ (กรมการปกครอง. 2551 : 49 - 51)

- 2.1 อำนาจความเป็นธรรมและดูแลรักษาความสงบเรียบร้อยและความปลอดภัยให้แก่ราษฎรในหมู่บ้าน
- 2.2 สร้างความสามัคคีและความสามัคคีให้เกิดขึ้นในหมู่บ้านรวมทั้งส่งเสริมวัฒนธรรมและประเพณีในท้องถิ่น
- 2.3 ประสานหรืออำนวยความสะดวกแก่ราษฎรในหมู่บ้านในการติดต่อหรือรับบริการกับส่วนราชการ หน่วยงานของรัฐ หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
- 2.4 รับฟังปัญหาและนำความเดือดร้อนทุกข์สุขและความต้องการที่จำเป็นของราษฎรในหมู่บ้านแจ้งต่อส่วนราชการ หน่วยงานของรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือองค์กรอื่นที่เกี่ยวข้องเพื่อให้การแก้ไขหรือช่วยเหลือ
- 2.5 ให้การสนับสนุนส่งเสริมและอำนวยความสะดวกในการปฏิบัติหน้าที่หรือการให้บริการของส่วนราชการ หน่วยงานของรัฐหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
- 2.6 ควบคุมดูแลราษฎรในหมู่บ้านให้ปฏิบัติให้เป็นไปตามกฎหมายหรือระเบียบแบบแผนของทางราชการ โดยกระทำตนให้เป็นตัวอย่างแก่ราษฎรตามที่ทางราชการได้แนะนำ
- 2.7 อบรมหรือชี้แจงให้ราษฎรมีความเข้าใจในข้อราชการ กฎหมายหรือระเบียบแบบแผนของทางราชการ ในการนี้สามารถเรียกราษฎรมาประชุมได้ตามสมควร
- 2.8 แจ้งให้ราษฎรให้ความช่วยเหลือในกิจการสาธารณประโยชน์เพื่อบำบัดป้องกันอันตรายสาธารณะอันมีมา โดยอุกเหินรวมตลอดทั้งการช่วยเหลือบรรเทาทุกข์แก่ผู้ประสบภัย
- 2.9 จัดให้มีการประชุมราษฎรและคณะกรรมการหมู่บ้านเป็นประจำอย่างน้อยเดือนละหนึ่งครั้ง
- 2.10 ปฏิบัติตามคำสั่งของกำนัน หรือทางราชการ และรายงานเหตุการณ์ที่ไม่ปกติซึ่งเกิดขึ้นในหมู่บ้านให้กำนันทราบ พร้อมทั้งรายงานต่อนายอำเภอด้วย
- 2.11 ปฏิบัติตามภารกิจหรืองานอื่นตามกฎหมายหรือระเบียบแบบแผนของทางราชการหรือตามที่กระทรวง ทบวง กรม หน่วยงานอื่นของรัฐ ผู้ว่าราชการจังหวัด หรือนายอำเภอมอบหมาย

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทบทวนรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

ทวี เขจรกุล (2547 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่องบทบาทเจ้าอาวาสในการบริหารจัดการวัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ผลการวิจัยพบว่า บทบาทเจ้าอาวาสในการบริหารจัดการวัด ในเขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาบทบาทแต่ละด้านพบว่า บทบาทเจ้าอาวาสในการบริหารจัดการวัด อยู่ในระดับมาก 3 ด้าน เรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากสูงไปหาต่ำ ปრაกฏดังนี้ บทบาทด้านการปกครอง บทบาทด้านสาธารณสงเคราะห์ บทบาทด้านสาธารณูปการ บทบาทด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม บทบาทด้านการศึกษาสงเคราะห์ และบทบาทด้านการศาสนศึกษา เปรียบเทียบระดับการปฏิบัติของเจ้าอาวาส ภิกษุ สามเณร และคณะกรรมการที่มีต่อบทบาทเจ้าอาวาสในการบริหารจัดการวัด โดยรวม พบว่า ไม่แตกต่างกัน เปรียบเทียบระดับการปฏิบัติของเจ้าอาวาส สามเณร และคณะกรรมการ ที่มีต่อบทบาทเจ้าอาวาสในการบริหารจัดการวัดรายด้าน พบว่า บทบาทด้านการปกครองที่มีความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยทางสถิติที่ระดับ 0.5 เมื่อทดสอบระหว่างคู่ พบว่า มีเพียงคู่เดียวที่แตกต่างกัน คือ ระดับความคิดเห็นของเจ้าอาวาส และคณะกรรมการ ที่มีต่อบทบาทด้านการปกครอง โดยเจ้าอาวาสมีค่าเฉลี่ยของระดับความคิดเห็นมากกว่าคณะกรรมการ ปัญหาในการบริหารจัดการวัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย 3 อันดับแรก คือ ขาดงบประมาณในการจัดการศึกษาแก่ภิกษุ สามเณรขาดงบประมาณในการดำเนินการเผยแผ่ศาสนาธรรม และภิกษุสงฆ์ขาดความรู้ความเข้าใจในพระธรรมวินัย

พระมหาคุณ จีระจุโต จินดาพันธ์ (2547 : บทคัดย่อ) ได้วิจัยการศึกษาสภาพการบริหารงานการคณะสงฆ์ ของพระสังฆาธิการ ระดับอำเภอและระดับตำบล ในจังหวัดนครราชสีมา ผลการวิจัย พบว่า 1) สภาพการบริหารงานการคณะสงฆ์ ของพระสังฆาธิการระดับอำเภอและระดับตำบล ในจังหวัดนครราชสีมา โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง แต่เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ระดับมาก 3 ด้าน และอยู่ในระดับปานกลาง 2 ด้าน ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านการวิเคราะห์นโยบาย รองลงมา คือ ด้านการจัดการทรัพยากรมนุษย์ และน้อยที่สุด คือ ด้านการจัดการสารสนเทศ 2) สภาพการบริหารงานการคณะสงฆ์ ของพระสังฆาธิการระดับอำเภอและระดับตำบล ที่มีอายุพรรษาน้อยกว่า 25 พรรษา กับพระสังฆาธิการระดับอำเภอและระดับตำบล ที่มีอายุพรรษา 25 พรรษาขึ้นไป โดยภาพรวมและรายด้านแตกต่างกัน อย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ และ 3) สภาพการบริหารงานการคณะสงฆ์ของพระ

สังฆาธิการระดับอำเภอและระดับตำบล ที่มีระยะเวลาดำรงตำแหน่งน้อยกว่า 10 ปี กับพระสังฆาธิการระดับอำเภอและระดับตำบล ที่มีระยะเวลาดำรงตำแหน่ง 10 ปีขึ้นไป โดยภาพรวมและรายด้าน แตกต่างกัน อย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

พระมหาสุพจน์ สมานคำ (2550 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การดำเนินงานตามภารกิจของวัดในเขตปกครองคณะสงฆ์อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย ผลการวิจัยพบว่า ระดับการดำเนินงานตามภารกิจของวัดในเขตปกครองคณะสงฆ์อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย โดยรวม พบว่า อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับปานกลาง เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย คือ ด้านสาธารณูปการ ด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ ด้านการปกครอง ด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม ด้านการศึกษา และด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ผลการเปรียบเทียบระดับการดำเนินงานตามภารกิจของวัดในเขตปกครองคณะสงฆ์อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย จำแนกตามสถานภาพของเจ้าอาวาสที่คณะกรรมการวัดดำรงตำแหน่งอยู่ พบว่า เจ้าอาวาสที่เป็นเจ้าคณะตำบลขึ้นไป และเจ้าอาวาสที่ไม่ได้เป็นเจ้าคณะตำบลขึ้นไป มีการดำเนินงานตามภารกิจของวัดไม่แตกต่างกัน

เรื่อง วิเวกรมย์ (2552 : บทคัดย่อ) ได้วิจัยความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของเจ้าอาวาส ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ ผลการวิจัยพบว่า ระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของเจ้าอาวาส ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ โดยรวมและรายด้านทุกด้านอยู่ในระดับมาก ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของเจ้าอาวาสในเขตอำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ โดยรวมมีระดับความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน และเมื่อจำแนกตามระดับการศึกษา พบว่า ด้านคุณธรรมและด้านความโปร่งใส โดยรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และเมื่อจำแนกตามอายุพรรษา พบว่า ทุกด้าน โดยรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

พระวีรุต นรรัตน์ (2552 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาบทบาทพระสังฆาธิการต่อการบริหารงานคณะสงฆ์ : กรณีศึกษาพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสในเขตปกครองคณะสงฆ์อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย ผลการศึกษาพบว่า บทบาทพระสังฆาธิการต่อการบริหารงานคณะสงฆ์กับภารกิจทั้ง 6 ทั้งด้าน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาในแต่ละด้านเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย คือ ด้านการปกครอง อยู่ในระดับมากที่สุด ด้านสาธารณูปการ ด้านการศาสนศึกษา และด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา อยู่ในระดับมาก ส่วนด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ และด้านการศึกษาสงเคราะห์ อยู่ในระดับปานกลาง ตามลำดับ

พระณัฐพล จิตฺติธมฺโม (ปราบพินาศ) (2553 : บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง การบริหารงานวัดโดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร 4 ตามความคิดเห็นของพระสงฆ์ในเขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาวิจัยพบว่า การบริหารงานวัดโดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร 4 ตามความคิดเห็นของพระสงฆ์ในเขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ซึ่งมีค่าเฉลี่ย 4.25 และเมื่อจำแนกเป็นรายด้าน อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อยตามค่าเฉลี่ย คือ ด้านการศาสนศึกษา ด้านสาธารณสงเคราะห์ ด้านสาธารณูปการ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการศึกษาสงเคราะห์และด้านการปกครอง การเปรียบเทียบพบว่า การบริหารงานวัดโดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร 4 ตามความคิดเห็นของพระสงฆ์ในเขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร โดยจำแนกตามคุณลักษณะส่วนบุคคล มีความคิดเห็นแตกต่างกันตามพรรษาและวุฒิการศึกษาบ้าง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนพระสงฆ์ในวัดเขตธนบุรีที่มีอายุ วุฒิกการศึกษา วุฒิกศึกษานักธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารงานวัดตามหลักพรหมวิหาร 4 ของพระสงฆ์ในวัดเขตธนบุรีไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

จากการทบทวนรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง สามารถประมวลโดยสังเขปดังต่อไปนี้สรุป วัดมีความหมายลึกซึ้ง มิใช่เป็นเพียงที่อยู่อาศัยของพระสงฆ์เท่านั้นแต่หมายรวมถึงองค์ประกอบทั้งหมดทั้งในรูปธรรมและนามธรรมที่ประกอบกันขึ้นเป็นวัดวัดจึงเป็นสถานที่สัปปายะ มีความเหมาะสม และเป็นพลังเกื้อหนุนต่อการบำเพ็ญสมณะธรรม นอกจากนั้น วัดยังหมายความรวมถึงระบบความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบภายในวัดเอง และความสัมพันธ์ที่วัดมีต่อชุมชน และสังคม

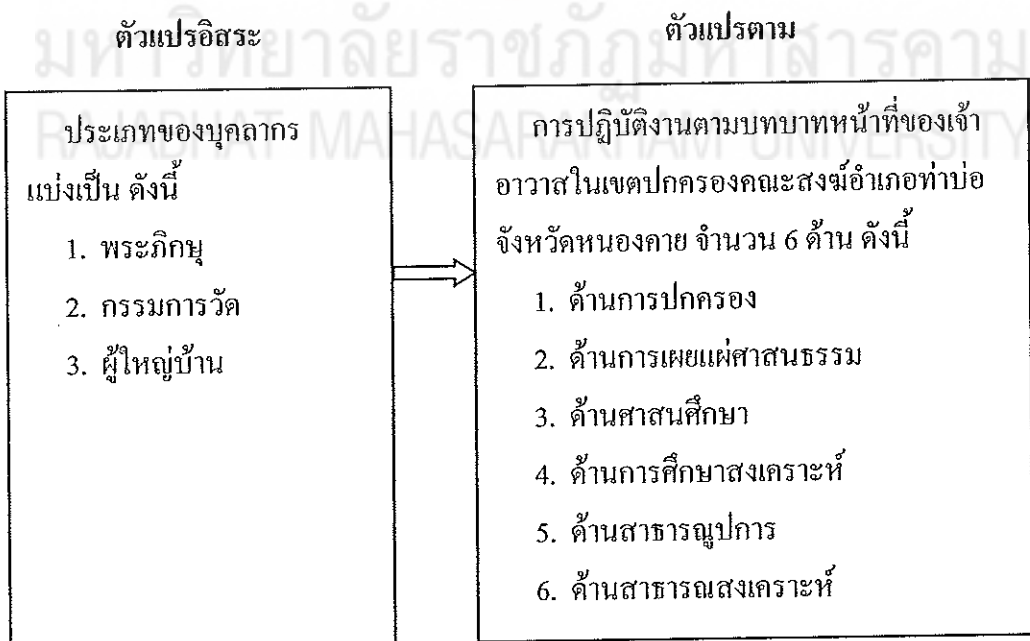
ส่วนเจ้าอาวาส ก็มีได้มีความหมายเพียงแต่ผู้บริหารวัดที่ต้องทำหน้าที่จัดการวัดให้ เป็นไปตามขอบข่ายภารกิจงานทั้ง 6 ประการ เท่านั้น แต่เจ้าอาวาสต้องเป็นพระสงฆ์ที่มีคุณสมบัติ หรือคุณธรรมที่ควรแก่การยกย่อง และในปัจจุบันวัดมีพระสงฆ์จำนวนมากขึ้นกอบปรึกับวัดและสิ่งแวดล้อมของวัดมีความสลับซับซ้อน ความขาดระเบียบก็เริ่มปรากฏขึ้นเรื่อยๆ จึงจำเป็นต้องมีการบริหารจัดการเกิดขึ้น เพื่อให้สภาพความเป็นอยู่ภายในวัด และการดำเนินชีวิตของพระสงฆ์เกิดความ เป็นระเบียบเรียบร้อยต่อการบริหาร และเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของพุทธศาสนิกชน และประชาชนทั่วไป

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ พบว่าบทบาทของเจ้าอาวาสในกรอบของภารกิจทั้ง 6 ด้าน นั้น ได้มีผู้วิจัยไว้บ้างแล้ว แต่ในบรรดางานวิจัยดังกล่าวได้ศึกษาภายใต้กรอบการบริหารอันเป็นบทบาทพื้นฐานของเจ้าอาวาสที่กว้างเกินไป ยังมีได้มีภาระบุนให้เห็นชัดเจนถึงภารกิจหรือ

หน้าที่ของเจ้าอาวาส โดยเฉพาะในเขตปกครองคณะสงฆ์อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย ยังมิได้มีผู้วิจัยไว้ ดังนั้น ผู้วิจัยเห็นว่าเพื่อให้สังคมได้ทราบถึงบทบาทของเจ้าอาวาสในเขตปกครองคณะสงฆ์ดังกล่าวชัดเจนขึ้น เพราะปัจจุบันวัดมีฐานะทางกฎหมายเป็นนิติบุคคลมีพระสงฆ์ปฏิบัติคือ เจ้าอาวาส เป็นผู้ปกครองวัดและจัดกิจการแทนวัดในฐานะผู้แทนนิติบุคคล และมีบทบาทตามความคาดหวังของสังคมมาก น่าสนใจเป็นอย่างยิ่งท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสังคมและปัจจัยการดำเนินชีวิตในสังคมที่วัดอุทิศตนการอย่างรวดเร็วจึงเจ้าอาวาส สามารถปฏิบัติงานตามภารกิจและตอบสนองความต้องการของสังคมปัจจุบันได้เพียงใด ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาบทบาทและการพัฒนาวัดของเจ้าอาวาสในเขตปกครองคณะสงฆ์อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย โดยศึกษากับกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาวัดโดยตรงผลการศึกษาจะทำให้ทราบถึงสภาพปัจจุบันและการพัฒนาวัด อันจะทำให้เห็นถึงประโยชน์ในการนำไปสู่การแก้ไขปัญหาในเชิงบริหารจัดการวัดต่อไป

กรอบแนวคิดการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ได้สร้างกรอบแนวคิดในการวิจัยจากพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2535 ซึ่งได้กำหนดขอบข่ายภารกิจของเจ้าอาวาสจำนวน 6 ด้าน แผนภาพที่ 2 (พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 (แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2535). 2535 : 5)

แผนภาพที่ 2 กรอบแนวคิดการวิจัย